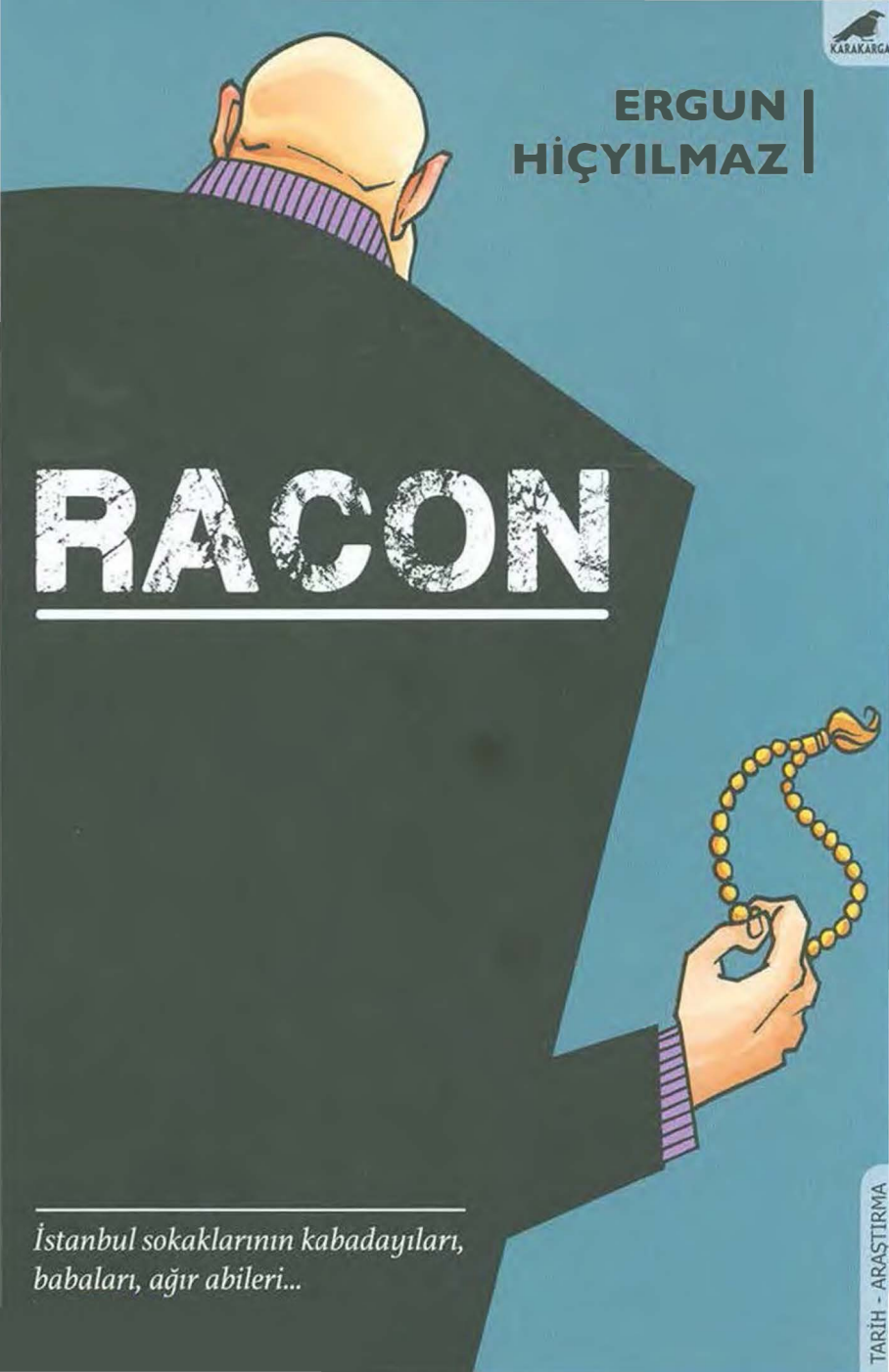
KARAKARGA

ERGUN HİÇYILMAZ

RACON

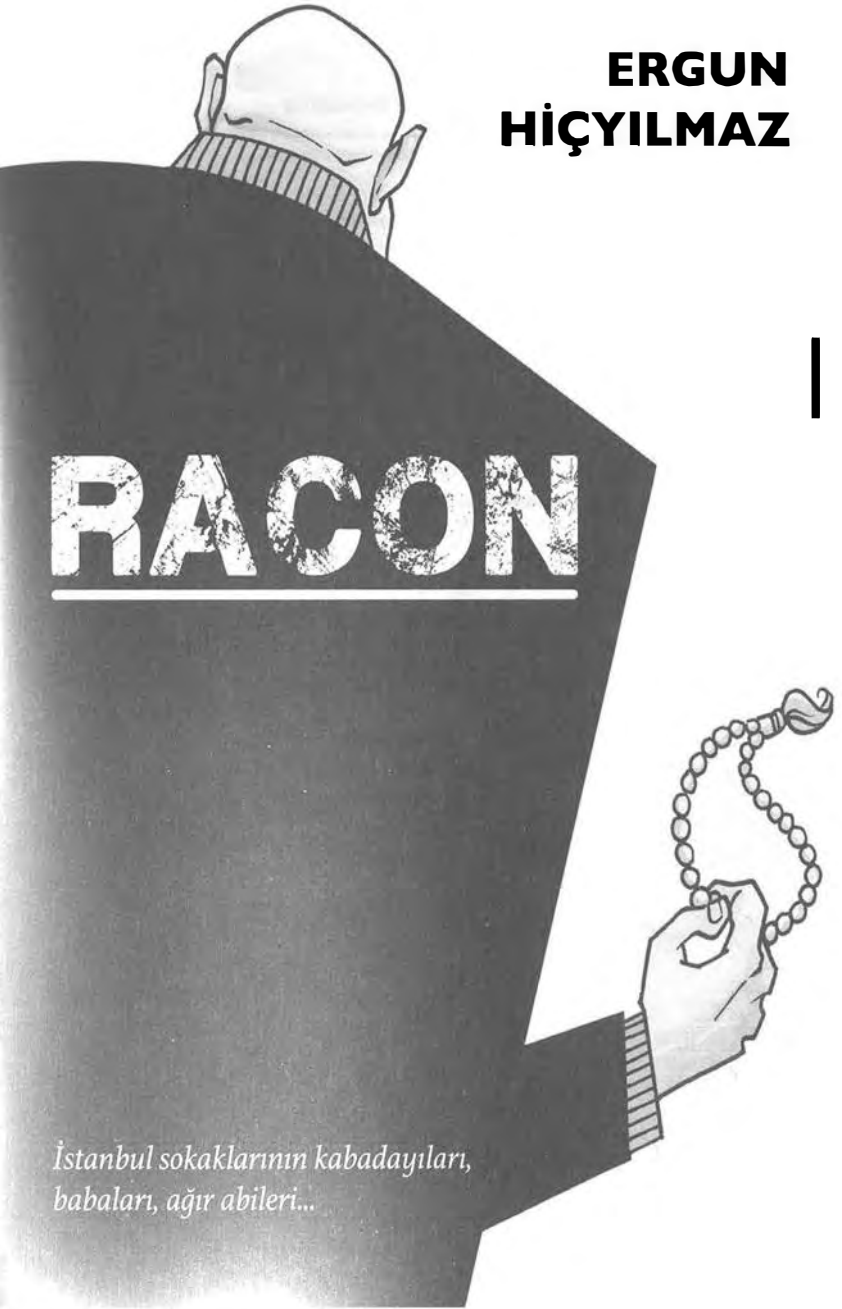

İstanbul sokaklarının kabadayıları, babaları, ağır abileri...

TARİH - ARAŞTIRMA

ERGUN
HİÇYILMAZ

RACON

İstanbul sokaklarının kabadayıları,
babaları, ağır abileri...

© KARAKARGA YAYIN ARI 25

Her hal saklı dır. u eserin aynen ya da özet olarak hiı bir bölümü, telif haldu sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

RAC
ON

Ergun Hiçyılmaz

İmtiyaz Sahipleri: Yelda Cumalıoğlu, M. K. Perker

Genel Yayın Yönetmeni: M. K. Perker

Görsel Yönetmen: Sedat Gösterikli

Yayın Koordinatörü: Mesud Ata

Düzelti: Devrim Yalkut

Kapak İllüstrasyonu: M.K. Perker

Teknik Müdür: Halil Küçük

Reklam ve Tanıtım Müdürü: Bilgen Ülgen

KaraKarga Yayınları, Destek Yayınları'nın alt kuruluşudur.

I. Baskı: Aralık 2016

Yayıncı Sertifika No: 13226

ISBN: 978-605-9670-26-S

Adres: Abdi İpekçi Cad. No 31/5
Nişantaşı / İstanbul
Tel: (0 212) 252 22 42
Fax: (0 212) 252 22 43

karakarga.com
info@karakarga.com
karakargayayinlari
karakargayayinlari
karakargayayin

Baskı: GEZEGEN BASIM
Adres: 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit.
2. Cad. No: 202/A
Tel: (0 212) 375 71 25

KARAKARGA

İÇİNDEKİLER

Kabadayı Nasıl Giyinir? *19*
Patatuka Siparişi *20*
Altın İğne Antranik Usta *21*
Racon Kesmek *22*
Palavracı Kabadayılar *24*
Kabadayı Muhabbeti Nasıl Olur? *26*
Layhariyye Tarikatı *27*
Bıldırcın Kebabı *29*
Karyola Gıcırtıları *30*
Haneberduşların İstanbul'u *31*
Külhanilerin Gizli Karargâhı *33*
Sertlerin Yumuşadığı Yer *36*
Temizlik Harekâtı *38*
Taife-İ Şeytani *40*
Yangından Sonra Yangın *42*
Güvenilir Yayın *44*
Külhaniden Paşa da Olur, Başkomiser de *45*
Yahudi Kabadayıları *46*
Liya Ve Güzel Hasan *47*
Balat Tulumbacıları Kimlerdi? *48*
Hasköylüler *49*
Tophaneli Şevket'in Hazin Aşkı *50*
Basanlar, Basılanlar *51*
Kabadayının Tek Yarası Kalbindedir *52*
Dayı Nedir? *54*
17. Asrın Galata Ve Çevresi *55*
Pırpırı Mustafa İle Bekri Hasan *56*
Kanunnameler Dönemi *58*
İbret-İ Âlem İşe Yaramazsa! *60*
Osmanlı Usulü Ceza *63*

Hapishane Büyüsü *64*
Baba Cafer Zindanı *66*
Hepsi Birbirinden Dayı *68*
Cambazın Aşkı *70*
Deli Suphi'nin Kabadayılıkları *73*
İstanbul'un Ali'leri *74*
Laz Ali'den Kız Ali'ye *76*
Mart Dokuzu Ali *77*
Samurkaş Ali *78*
Sürtük Ali *79*
Tığlı Ali *80*
"Çizmeli"Ler *81*
Eski Zaman Düşleri *83*
Galata Balozları Ve Gedikli Meyhaneleri *85*
Ateş Güzeli: Yak Beni Lüsi Yak *87*
Amber Dudu *89*
Madam Bela *91*
Arap Abdo *93*
Eski "Baba" Lar *94*
13 Polisin Katili Beyoğlulu Hrisantos *96*
Külhanbeyi, Kabadayı, Tulumbacı Edebiyatında Mâniler *100*
Göz Yaşartan Destanlar *102*
Külhanbeyleri Üzerine Mâniler *104*
Kabadayı Ve Tulumbacı Kantoları *105*
Belgeler, Bilgiler *109*
Kabadayı, Kapkaç Sözlüğü *115*

Ergun Hiçyılmaz: 1942 yılında Eskişehir'de doğdu. Gazetecilik hayatı 1960'da başladı. Akşam, Yeni Sabah, Yeni İstanbul, Günaydın, Fotospor, Tercüman, Güneş, Nokta, Yankı, Hürgün gibi yayınlarda çalıştı. Aktif gazeteciliğini yayın müdürlüğünden yazarlığa kadar çeşitli kademelerde sürdürdü. Gazeteciler Cemiyeti, TSYD gibi kuruluşların 27 kez başarı ödülünü aldı; 1986'da Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin spor yazarlığı dalında "Yılın Gazetecisi" ödülüne layık görüldü. 1993 yılında ise Altın Kitaplar ödülünü kazandı. Federasyon başkanlıkları ve spor yöneticiliği yapan Hiçyılmaz, özellikle Osmanlı toplumsal yaşamı, milli mücadele ve İstanbul'a ilişkin araştırmaları ile tanındı.

Kitapları: Avrat Pazarından Hareme (Destek); Bana Güneş, Çiçek ve Resmini Gönder (Destek); Başverenler Başkaldıranlar (Altın); Beni Toprağıma Gömün (Destek); Beni Toprağıma Gömün (Altın); Cellatları da Asarlar (Altın); Çerkez Ethem (Destek); Dargınım Sana Hayat (Kamer); Elveda Vatanım (Destek); Esir Kampları - Bana Biraz Hürriyet Yollar mısın? (Bilge Karınca); Fenerbahçe (Bilge Karınca); Fenerbahçe Mazinde Bir Tarih Yatar (Destek); Hayatın Şarkı Söylediği Yıllar (Destek); Her Şafakta Ölürüm - Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İdamlar (Bilge Kültür Sanat); Hücre (İkarus); İpsiz Recep (Bilge Karınca); Karakol - Türk Devrimi'nde Bir Gizli Örgüt (Destek); Operasyon - MİT CIA MOSSAD KGB (Bilge Karınca); Son İstanbullu (Destek); Teşkilatı Mahsusa - Yemin Billah Önce Vatan (Kaynak); Türk Kelebeği - Guyan Adası'na Sürülmüş Cemil Bey'in Hatıratı (Kaynak); Yüzyıllık Tarih Beşiktaş (YGS); Meyhaneler (Ulak)

ÖNSÖZ

Külhanbeyliğin ya da daha geniş anlamda kabadayılığın ilk defa Gedikpaşa Hamamı'ndan türediği rivayet edilir. Hamamda cebren geceleyip, yanma bile yaklaşılamayan bu tipleri asırlar boyu bırakın arapsabununu, zabıtanın dillere destan falakası bile temizleyememiştir. Kabahat sabunda mı, falakada mı?

Zaman geçişinde Abdülaziz dönemine bakıyorsunuz, on altı yaşındaki bir tıfılın kabadayılık yoluna girdiğini ama ağabeyi Kâmil Bey'in de gümrük nazırlığına ulaştığını tespit ediyorsunuz. On altı yaşındaki çırağın zamanla baba, hatta büyükbaba oluşu ile nazır olan Kâmil Bey arasında bir irtibat kurmayalım mı?

Ben kuruyorum.

Fehim Paşa devlet adına babalık taslayan, etrafına onca kabadayılık âleminin simalarını toplayan, hatta Margareth'i kendine zorla yâr eden birisi.

Ne var ki, su testisi su yolunda kırılacak, Fehim Paşa'nın avanesi ile birlikte yok edilecektir. Bu da kabadayılığın suç dünyasında nasıl parlayıp, nasıl söndüğünün önemli bir işaretidir.

Önsöz derken "son söz" söylememek gerekiyor. Tarihin başka bölümlerine baktığımızda, benim gibi ayrıntıya çok meraklı ve "ruhu kabadayı" olanlar için, Osmanlı ve Cumhuriyet'te çeteleşmenin nasıl vücut bulduğunu örnekleriyle görüyoruz. Bu yüzden meselenin sadece Dersaadet'in Tophane, Pera ve benzeri semtlerinin meselesi olmadığını, "baloz" veya "meyhane" kapatmakla

çözümlenmeyeceğini henüz anlamış değiliz.

Ama içki adabının ne olduğunu, dayılık, külhanbeylik yapmakla erkek olunmayacağını hatırlamakta yarar var.

Bu sebeple özellikle kadınlara yönelik şiddete ve zorbalığa artık evrenin herhangi bir yerinde erkeklik diploması verilmediğini öğrenmemiz gerekiyor.

En iyi kabadayı, özellikle kadınına sevgi ve çiçek veren erkektir.

Ergun Hiçyılmaz

GİRİZGÂH

Kabadayısından yosmasına, beyefendisinden hanımefendisine kadar nicelerini barındırmıştır İstanbul.

Pera'dan Kadıköy'e, Süleymaniye'den sur diplerine kadar uzanan hayat, bazı semtlerde daha bir fark ediliyor. Galata, Çukurbostan, Tatavla (Kurtuluş), Yenibahçe, Langa, Laleli, Topkapı ve Karagümrük'te esen "sayılı fırtınalar" asla dinmiyor.

Güzellik ve çirkinliğin bir arada yaşandığı İstanbul, "Dersaadet" olduğundan bu yana çeşitli vesilelerle bu çok renkliliğini arz ettiriyor. Geçmişin kartpostal ve gravürlerde kalmadığını ve mazinin anlatımıyla tükenmediğini görüyorsunuz.

Çağ değişiyor, usuller değişiyor ama hayat temelde aynen yaşanıyor. Değişmeyenlerden biri de galiba "Tüfek icat olundu mertlik bozuldu" tabiri.

Şimdi biraz gerilere gidelim ve dayılık, zorbalık âleminde dolaşalım.

17. asrın ortalarında devşirme kanunu kaldırılmış, ocak kapıları herkese açılmıştı. Ocaklı olmanın nüfuzundan faydalanmak isteyen kayıkçılar, hamallar, tellaklar ve baldırı çıplaklar Yeniçeri Ocağı'na yazılıyordu. Bu durum ocağın haraç alan, zorbalık yapan bir takıma dönüşmesine neden olacaktı.

"Balta asma" yeniçeri argosundan bir tabirdir. Bıçak kuvvetine dayanarak haraç almak ve herhangi bir işe mâni olmak isteyenlere meydan okuyan yeniçerinin bunu ilan etmesidir. "Nişan" adı verilen alamet-i farikasını bir levha şeklinde resmettirir ve haraç alacağı tüccara malı getiren gemilerin burnuna asılırdı.

Balta asılı gemi ve içindeki mal yeniçerinin himayesine girmiş demektir ki, bu himaye karşılığında tüccar da aslan payını yeniçeriye verecektir. Bazen de İstanbul limanına gelen meyve ve sebzeler yeniçerilerin sahalarına indirilir, diledikleri kişilere malı sattıktan sonra gemi sahiplerine keyiflerine göre para verirlerdi.

Bu kârlı ticaret bir rekabeti de öne çıkaracaktır. Reşat Ekrem Koçu, kanlı rekabeti anlatırken mekânlar hakkında da bilgi verir:

"Her namlı kabadayının çetesinde vazife gören bir de mükemmel kahvehane olması âdetti. Pek mükellef yapılıp döşenen bu kahvehanelerin üzerine de bekâr odaları yapılıyordu. Başkasının baltasını indirip kendi baltasını asmak isteyen, ölümü de göze alırdı. Yani bir kabadayı düellosu olur, bu bıçaklı dövüşme bazen iki rakibin çeteleri efradı arasında bir şehir muharebesi halini alırdı. Bu bıçak oyunlarının sahnesi de Galata surlarının dışındaki hendek idi. Bugün en ufak bir izi bile kalmamış olan Galata hendeğinin İstanbul tarihinde pek kanlı hatıraları vardır."

Evini onarmak ya da çatı yapmak isteyen bina sahipleri de yeniçeriler ile karşı karşıya gelen bir başka kesimdir.

"Balta" asılan binadaki onarıma, ev sahibinin karışamayacağı anlamını taşırdı. Yeniçeri zorbası ırgatbaşı unvanı altında her türlü malzemeyi kendi aldıracak ve işçi gündeliğini de kendisi tayin edecektir. Bu gündelikleri iki misli alıp, eksik ödemek de bu zorbalığın bir türüydü.

KABADAYI NASIL GİYİNİR?

Onları önce genel anlamda baştan aşağıya kıyafetleri ile anlatmak gerekiyor.

Baştaki simsiyah fes, "Mecidiye kalıbı" da denilen, sıfır numara kalıplı olup, kâküllü saçlar üzerinde sol kaşa düşürülmüştür.

Fesin tepesi kalın ibrişim püsküllü olup, kartal kanat denilen kısa ceket altına "patatuka" yani ön kısmı iri düğmeli fermane giyilmiştir. Fermaneyi camedan adı verilen bir yelek tamamlamaktadır.

Camedan oldukça süslüdür. Galata Fermeneciler ile Kapalıçarşı Kürkçüler'de icra-ı meslek edinen seçkin ustaların içinde daha çok Rumlar camedan dikmek ve işlemekte öne çıkmışlardı.

Sadece aslan, kaplan, yılan, akrep, fil değil tavus kuşu da, denizkızı da işlenir camedana. Camedana mümkün olduğu kadar bir sanat eseri titizliği gösterilmiş ve bu işlemeler sadece renk unsuru olarak değil, geleneksel el sanatından misaller vermektedir. Seçilmiş tasvirler aynı zamanda kabadayının ruh âlemini yansıtmaktadır. Yırtıcı hayvanlar, kişinin ne denli korkulacak, hiddetli, pervasız ve korkusuz olduğuna bir işarettir.

Onun tavus kuşu veya denizkızı işlemeli camedan seçmesi de hem farklılaşmaya meyyal ve değişik kişiliğini ortaya koyar ama bu seçim onu "ince ruhlu" ve "vicdanlı" biri yapmaz. Camedanın çeşitliliği ya da işlemenin özel yapılmış olması kabadayının davranışlarında herhangi bir değişiklik göstermediği her zaman varit olmuştur. Özde "kaba" ve "dayı" unsuru bütünüyle bedende vardır ve iki sözcüğün birleşimi olarak "kabadayı" ortaya çıkmaktadır.

Ceket kolları yenlerinden kıvrıktır ve bu kıvrık yerlere tıpkı pantolon paçalarında olduğu gibi kadife kaplanırdı. Nedeni bilinmez kadifenin rengi turuncu veya çiğ sarıdan seçilirdi.

PATATUKA SİPARİŞİ

Terzilerden özel siparişlerle "patatuka" ısmarlayanlar da olacaktı. İri düğmelerle süslü bu ceketler de rağbet görür, hem görünüşü hem de masrafı ağırdır. Bir tarafı omza atılmış ceketle yürümek "kartal kanat" denilen gidişi ortaya çıkarmıştı.

İç kısımda her renge havi göğüs kısmı bal peteği şeklinde olan oyuklu bir mintan giyen kabadayının boyun atma püsküllü, gümüş kordonu ile boğazında da önden düğmeli bir mendil sallanır. Bel ise Trablus kuşağı ile sarılmıştır.

Münir Süleyman Çapanoğlu iki çeşit sarmadan söz eder:

"Üst üste, gelişi güzel sarılan dildade veya düğme kuşanma denilen bükümleri kasıklara kadar inen tarz."

Geldik alt kısma. Yani pantolona. Giysinin bu parçası "yarım Fransız" adı yakıştırılan yukarısı dar, dizden aşağı genişleyen ve arka paçası mor ve siyah kadife kaplı bir pantolondur.

Ayak deyip de geçmeyelim. Kısa adımlarla yürürken bir sağa bir sola yakın dönemde "bahriyeli" ya da "İspanyol" dediğimiz paçalar bir sağa bir sola selam verecek biçimde oynaklığını ayakkabılarda göstermektedir. Çoraplar beyaz olup, yumurta ökçeli, basık arkalı yarım şıpıdıklar da dikkati çeker. Siyah ve renkli çorap giymek kabadayılığa aykırı sayılırdı.

ALTIN İĞNE ANTRANİK USTA

Trablus kuşağı sadece beli sarmaz envai çeşit malzemeyi saklayacak bir kasa gibidir. Bu kasada dökme pirinçten, genellikle aslan başlı bir çekecek de vardır, küçük boy saldırma ve bıçaklar da burada yer alarak kabadayıyı yürüyen bir küçük cephanelik haline getirir. Eğer kesici ve vurucu alet çoksa bunların boylu boslu olanları camedanın sol tarafında ve iç kısmında saklanmaktadır.

Silahların çeşidi yıllar itibariyle değişse de saldırma, kama, söğüt yaprağı bıçak vazgeçilmezdi. Kabadayılar zamanla teknolojiyi takip ederek pek makbul sayılan "Sheffield" sustalı ile makine adı verilen tabancayı da ihmal etmediler.

Kılık kıyafet herkesten farklıdır ama bu fark hem davranış hem de tavır olarak ortaya konur. Bir kere yürüyüş çok farklı olup, adımları daha çok omuz atmalar takip edecek ve ara sıra bedenin silah yüklü tarafları el ile yoklanacaktır. Adımların seyrek hale gelişinde ise, bir o yana bir bu yana yalpalayan paçalar da bu görünüşe eşlik etmektedir.

Kabadayı giysilerinin ana unsuru alt ve üstlükleri dikmek işinde hayli mahir olanların başında Tatavlalı (Kurtuluşlu) terzi "Altın İğne" diye nam salmış Antranik usta gelirdi.*

---

* *Hayat Tarih mecmuası, Mart 1966*

RACON KESMEK

Bu görüntü bilindik kanto ve benzeri parçaların sözlerine bir nevi enstrüman olacaktır:

"Yemenim küt burun
Ecdattan külhanbeyim, değilim kopuk
Ecdattan külhanbeyim, değilim kopuk
Şaşırıp sataşma sakın babalık
Kulaklarından duvara çakarım seni!
Heyttt!
Otobüse çelme takan
Tayyareye kafa atan
Düşmanına örümcek gibi bakan
Gündüz kalıbı dinlendirip
Gece erketeye yatan
Yolunu manda (kumar) koşturmakta bulan
İşi yalan dolan
Arkadaş hatırı için kelleyi ortaya koyan
Namusa yan gözle bakmayan
Heeeyt, var mı bana yan bakan?
Fesimiz kaş üstünde, püskülü saçak
Ceketim omuzda, belimde kuşak
Bir yanda tabanca, bir yanda bıçak
Yan bakma babalık yakarım seni."

Sonrasını "Heyyt! Var mı bana yan bakan?" narası tamamlayacak ve onu "Bu tilki divanı sana yeter... Şimdi lafına yekûn tut ve basıp git" tehdidi takip edecektir.

Bu "racon kesme"dir. Ve umumiyetle en üst dereceden racon kesme önemlidir ama raconu kimin kestiği daha önemlidir. Bu bakımdan kabadayılığa doğru giden yolun trafiğine bakmakta yarar olacaktır.

Külhanbeyliğin, efeliğin, bitirimliğin her birine ayrı ayrı tarif

ve anlatım getirmek mümkündür. Yaşadıklarını anlatanlar da vardır, racon kesmek için atanlar da.

PALAVRACI KABADAYILAR

"Baktım ki bağırsaklarım dökülecek, sol elimle yaramı tuttum, sağ elimle de bıçağımı! Vuranın atkasından harbe ha. Kan paçalarımdan akıyordu. Yanımda tabancam olsa arkasından mıhlardım ama."

Ya da:

"Çıkmışım meyhaneden, kafam güzel ama her zamanki gibi çakı durumundayım. Gideceğiz, yatacağız. Biri arkamdan geliyor. Sevmem öyle arkamdan gelenleri. Döndüm, birader geç karşı kaldırıma dedim. Bana diklenmez mi? Ben bir lafı bir kez ederim.

Aldım ayağımın altına, vur ha vur derken başka kopiller de gelmez mi, hepsinin posasını çıkarıp gittim."

Örnekleri çoğaltabiliriz. Ahmet Rasim "Her koltuğa iki değil, beş karpuz sığacak kadar açık adımlar cambaz beygiri gibi talimli, sırtta saku bozması, ayakta düz deve derisi potinle" kalabalık yerleri seçer ve anlatırdı. Buradaki amaç fırsat kollamak, göze kestirmek ve biraz da korku salmaktır.

Ahmet Rasim örnek de verir. Senelerce evvel bir hacamatçının kaba etine çizdiği bir yarayı, o seneden beri fırsat düştüğünde anlatmaya başlardı:

"Kaptım bıçağı, Aksaray'dan Topkapı'ya kadar kovaladım. Herif ayağına sıkı, ben de halden düştüm. Kan paçalarımdan akıyordu. Yanımda tabancam olsaydı, arkasından mıhlardım ama yoktu işte yanımda, bir iş için kundakçı (silah tamircisi) Sabri'ye vermiştim."

Palavralara her yerde devam edilir. Meyhanede oturur palavracı, rakısından bir yudum çeker, kaşlarını yukarı kaldırarak hikâyelerine devam eder. Ama kavga ettiği ya da birlikte dalaştıkları kişi mutlaka ölmüş bir kabadayıdır: "Bir kere Fener Gazinosu'nda onunla bir ağız dalaşımız vardır ki, sorma. Rahmetli Şişman Lütfi, Sandalcı Rasim, Tiriz Hasan da beraberdi."

Ve mutlaka görmediği bir eşkıya tanıyordur ve birlikte gezmişlerdir, avda büyük bir ayı vurmuştur.

Göz korkutmak adına kurşun sıkmamış bu palavracı bol miktarda palavra sıkar. Çünkü kumarhaneden mano alacak, umumhanelerde beleş yatacaktır.

KABADAYI MUHABBETİ NASIL OLUR?

Bir kabadayı, kumarbaze ve yanlarında da bir hırsız var. Bunlar bir araya geldiklerinde kendi aralarında konuştukları ve genellikle argo kelimelerin uçuştuğu bir muhabbet hasıl olurdu?

Şimdi dönem kahvelerinden birine gidelim ve kabadayıların da olduğu bir masaya kulak kabartalım. Muhabbet çevre masalardakilerin bunlara bakmasıyla başlamıştır:

"Korkmayın ulan! Kerizedin. Yabancı olsaydı çoktan sepet havası çalardım."

"Yok ya, ateşlendirme beni Salih, şimdi kalkacağım ha!"

"Sakin ol, muhabbetimize bakalım."

"Recep'i her akşam balozda görüyorum. Paçozlardan birine abayı yaktı galiba!"

"Amma yaptın ha. Recep'i bilmez misin? Zildir. Aftos para ister, mangırsız yüz vermez."

"Kapıda gürültü var. Zadegân alayı geliyor galiba!"

"Dur dinle, geçen karşı karşıya geldik, başladık karagözleri sallamaya. Bazen köyü kavaço ediyor, bal gibi kerizleniyordum. Herifçioğlu farkında bile değildi. Tam manasıyla ahlat ağanın biriydi."

"Mangizini çokça arakladın mı bari?"

"Dört tekerlek kadar bir şey!"

"Ya bir şey diyeceğim. Geçen köprüde kalabalığın arasında duruyordum. Baktım bir aynasız, anladım ki burada iş yok. Hemen zamkinos ettim."

"Bende mal nanay, bir sipsi uçlan da tellendireyim."

Muhabbet bu tür konuşmalarla devam eder. Şimdi daha da gerilere gidelim ve bir tarikat ile ortaya çıkışlarını görelim...

LAYHARİYYE TARİKATI

Serseriler, haneberduşlar, tulumbacılar, haylazlar, it kopuklar, baldırı çıplaklar deyimleri aslında külhanbeyi için kullanılmıştır. Aslında bu yolun yolcuları için en eski yüzyıla bu baldırı çıplaklar yani külhanbeyleri sahiptir.

İlk ortaya çıkışı 17. yüzyılın sonunda görülen "külhani"lik kendine has nizamı olan, bunu merasim ve ayinlerinde ortaya koyan bir tarikat yapısına sahipti. Bu tarikat aslen Afganlı olan "Layhar" adlı bir kalenderden yola çıkılarak "Layhariyye" olarak anılmıştı. Yakıştırılan başka bir ad ise tekkelerin hamam külhanlarında kurulmuş olmasından dolayı "Külhaniye"dir. Bu sıfatı alan tarikat mensubu yumurta topuklu, ceket omuzda, saldırmalı biri olarak telakki edilmemelidir.

Çok eskilerde Gazneli Mahmut döneminde Gazne şehrinde hamam külhanında giysisi sadece çul ve çaputtan oluşan yarı çıplak zevat-ı muhterem "Layhar"dır. İki unsuru nasıl olup da birleştirmiştir? Yani Layhar'ın filozofluğuna getirdiği en önemli ek ayyaşlığı olmuştur.

Zaten Layhar'ın anlamı da oldukça menfi olup, Farsçada balçık, çamur, batak anlamındadır. Fakat bu "batak"lığını uzaklardaki İstanbul'da kurmuş olmasına rağmen sayısı fazla müride sahip olmuştur.

Edirne'nin başkent olarak kabul edilmesi, külhanbeyliği tarikatının İstanbul'da serpilip, boy atmasında rol oynamıştı. Payitaht takımı Edirne'de, ayaktakımı İstanbul'da olunca zabıtanın idari sistemindeki laçkalık ve boş vermişlik her tarafı sarmıştı. İdari sistemin en basitinden "ne idüğü belirsiz" ve "işsiz güçsüz güruh" olarak tanımladığı bu grup ve Afganlı lideri Layhar, İstanbul kalenderlerinin de piri sayılmıştır.

Dört padişahın 50 yıl Edirne'de oturmuş olması, sadece bu güruhun ortaya çıkmasına sebep olmamıştı. Toplumsal düzeni sarsan davranışlarla "suç sektörü" büyüdükçe büyümüş ve "kâr payı"nın cezp edici oluşu ile ayrı işkolları orta çıkmıştı. Bu kolla-

rın kimler tarafından kollanıp idare edildiğine dair en kolay sıfat da "külhani" olmuştur. Bunda külhanbeyliğin yaygınlığına zemin hazırladığı da söylenebilir. Ancak semt koruyuculuğu da yüklümlenen, hakkında destanlar yazılacak kadar "yiğit"liği onaylanan kabadayılığın bu "hissi" görünüşü, ayaktakımının "cebri" suç davranışları ile yok edilmişti.

BILDIRCIN KEBABI

Yaraladığı rakibine el veren, arkadan vurmayan, korumasızların yanında olan kabadayı, "kaba" bir zorba olarak telakki edilmiş, her türlü alengirli işin arkasındakiler de "dayı" olarak görülmüştür. Tarifin değişimi ile kabadayılar piyasaya çıkamaz olmuşlardı. Bu yetmezmiş gibi bu şerirlerde ne ahlak kalmıştır ne de ar ve namus. Üstelik tam silahlanıp, duvar dibinde karanlığa çöküp kabadayı mıhlamak, tavşan avlamaktan kolay hale gelmişti. Sadece avladıkları tavşan değildir. Devlet makamının mümtaz tanınan bazı ekâbiri, bıldırcın ve papel tuzakları ile İstanbul'u haraca kesmişlerdi. İşin içinde bıldırcın dedikleri kadını en kirli işlerde kullanan bu müteşebbis heyetin bol nişanlı üyeleri, özellikle eğlence yerlerini imtiyazlı kişiler parselleyecekler ve Pera denilen karanlığı, kapkaranlık hale getireceklerdir.

İşte bizden önceki hepsini demeyelim ama çok büyük kısmı yayın dünyasında ya devriâlem ya da hissi "götürme roman" ile işi idare etmişlerdi. Ciddi memleket meseleleri üzerinde duran bazı yazılarını ise gazetelere yazmışlardır.

KARYOLA GICIRTILARI

Birinci Dünya Savaşı ve ardından Mondros Mütarekesi tarihlerinde yazarlar harıl harıl çalışmakta, kimi "müstear" imza ile kimi imzasız ülkenin bu "milli edebiyat"ına katkıda bulunmaktadır. Fransız veya azınlık mensubu ya da Beyaz Ruslardan seçkin balıketindeki (dönemin ölçüye gelmez güzelleri) poz vermektedir.

Nargile içenden soba başında müşteri bekleyene, binlerce kadın bu hengâmenin içinde yer almaktadır. Hiçbiri bizden değildir. Ama bazen Orient çoğunlukla İstanbul güzeli veya Osmanlı, Türk kadını olarak sunulmaktadır.

Zenenname, *Bir Kadının İç Çekişi*, *Karyola Gıcırtıları* diğer araklama ve adaptasyon kitapları içinde çok terbiyeli kalmakta ama Batı'nın bu sosyal hücumu fikir hayatını değil, cinsel hayata bakışı da değiştirmektedir.

Kaymak Tabağı baskıları yapılmakta hatta elle yazılmış kitaplar elden ele dolaşmaktadır.

Aslında memleketin "meşru" meselelerini dile getirmekle yükümlü olanların "gayrimeşru" yolun başındakilere ilişmek yerine, çark edip hikâyeleştirmesi ve bize bu devr-i sabıkları "Bir zamanlar", "Maziden kalanlar", "İstanbul'da olup bitenler", "Bu gözler neler gördü" kabilinden uyutucu hayat masalları anlatmışlardır.

Masa başı uyduruk bu neşriyatla beslenen yayın dünyamız devrin büyük yeteneklerine Münif Fehim ünlü olana kadar "tabelacı" yaklaşımı göstermişlerdi. Hem anlatım hem de çizim olarak sadece "boya" olmadığını gösteren sanat, kendilerinin değil, başkalarının yani patronların pompaladıkları dünyaya hokka ve divit uzatmışlardır. Birinci ve İkinci Meşrutiyet'i zıvanadan çıkaranlar İstanbul'u ve ülkeyi haraca kesen bir başka Hareket Ordusu'dur.

İstanbul'u en hareketli yerinden hem de 12'den vuran, vurduran ve giderek politik olarak da silahlanan bu siyasi çevre günümüze sadece birkaç suçluyu getirmiş ve teşhir ettirmiştir.

HANEBERDUŞLARIN İSTANBUL'U

Fuhuş mahsulü olarak tanımlanan haneberduşlar her türlü gayrinizami ve gayriahlaki icraatın içinde yer almışlardı. İstanbul'un diğer hayta ve hezele grupları da katılınca rakam giderek büyümüştü. Daha çok hamam külhanlarını mesken edindiklerinden "külhanbeyi" diye anılmışlardır.

Külhanbeyi tarikatının Patrona Halil İsyanı ile bittiği sanılmasın. İsyanın oluşum merkezlerinin hamamlar olarak görülmesi ile başlayan temizlik harekâtında bitirimlerden çok, kurnalar temizlendiğinden külhanlar paçayı kurtarmışlardı. Külhaniyyelik Patrona İsyanından sonra yüz yıl daha yaşayacak, kökü kazımayı Serasker Rıza Paşa başaracaktı (1846).

Paşa aynı gece ve saatlerde İstanbul'un hamamlarına baskın yaparak 800 külhaniyi derdest etmişti. Yaşı büyük olanlar derhal askere alınıp İstanbul'dan uzaklaştırılmış, küçük olanlar ise devlet imalathanelerine gönderilmişti.

Emniyet makamlarının "zibidi takımı" olarak tanımladığı bu hamam tayfasının sayısı giderek azalmış ve yerlerini İkinci Meşrutiyet döneminde ise "kaldırım tayfası" olarak adlandırılanlar almıştı.

Bu yeni külhanbeyi makulesi, zırt pırt olur olmaz yerde nara patlatan, daha çok çevreyi, bilemediniz mahalleyi her hareketi ile rahatsız edip herkese sarkan "haşere" grubudur. Kıyafetleri kadar hareketleri giderek toplumsal mahiyet kazanan haşereler İstanbul'un çeşitli semtlerinde boy göstermeye başlayacaktı. Bu külhaniler Layhar'a bağlı çizgide yürüyen müritleri değil, kabadayılığı kanla yazanlar olacaktı.

Ancak bu söylediklerimizi tek başına "yalnız adam-kabadayı" olarak yorumlamamak gerekiyor. Çünkü tetkikimiz sırasında nice kabadayı gördük. Bunların içinde devlet kabadayıları vardı.

Külhaniden paşa olmuş ama adam olamamışlar da olacaktı. Ya da kabadayı olduktan sonra sınıf atlayıp, burjuvalığın tadını gazinolarda çıkaran, onca rakibe aman vermeyen ama tek bir ka-

dın bedenine eğilen nice baş eğmezler bu hayatta yer almışlardı.

O zaman külhaniliğe bir virgül atmak ve bu hayatın vazgeçilmez unsuru kadınlara da bir nebze bakmak ve mabat yapmak elzem olacaktır.

KÜLHANİLERİN GİZLİ KARARGÂHI

Önemlisi, kabadayıların, külhanilerin bir başka tarifi var. Zaten o kadar değişik ve renkli anlatım var ki, seç beğen naklet...

Biz bu anlatımda hem konuya aşina olup, hem de yazımından keyif duyduğumuz için meseleyi açmak ve bir nebze "hamam yolu"nda yürümeyi uygun buluyoruz. Çünkü bilinir ki, Tahtakale merkezinden Beyoğlu gibi su merkezlerine uzanan hamamlar bedeni paklamakla kalmıyor, yarınlara izler de bırakıyor.

Takunyanın, nalınların izi olur mu?

Unutmayalım ki, arapsabunu da olsa kifayet etmeyebilir. Temizlenen sadece bedendir, mazi değildir. Kabadayı âlemi dedik ya, âlem içinde âlemdir ve bu husus "el âlemi" değil, bu "âlem"i fevkalade ilgilendirir.

Kimi mahalleyi, kimi devleti mesken tutmuş, tavırları, giyim kuşamları ayrı ama yolları aynı. Yumurta topuklusundan rugana uzanan ayakkabıları ile hem kaldırımı hem de vatandaşı çiğnerler.

Sessiz ve derinden gidenler ile nara patlatanlar arasındaki tek fark bir tarafın her türlü silaha kuşanmış olması, diğer tarafın da makam ve mevki ile bezenmiş olmasıdır. Ama tarafların bir nebze de olsa peştamal dünyası ile yakınlığı vardır.

Çömez de oradadır, ağa ve kâtip-i umumi de oradadır. Tahtakale yeniçeri güruhuna takılmayalım ve semtlerin tozunu atalım.

Bazen tek kişilik ordu, bazen topludurlar. Teşkilat veya cemaat olabilirler ve kendi raconlarına göre yaşarlar.

Bu da nereden çıktı demeyin. Patrona Halil, Muslu Beşe nereden çıktı? Önce peştamala sarındılar, sonra da silaha...

Osmanlı'da devlet ricaline dönük bir yığın "hamam oturumu" vardır. Dördüncü Murat dönemine dikkatlice baktığımızda toplanma merkezlerindeki (kahvehaneler, meyhaneler vs.) her türlü bir araya gelmenin nasıl kısıtlandığını görürüz.

Burada her türlü karanlık işlerin döneceği varsayılarak gece fenersiz sokağa çıkmak bile yasaklanmıştır. Padişah gücü ve iktidarın temini açısından bu yasaklar elzem olarak nitelenmektedir.

Ancak her devirde yasağa karşı mutlaka bir çare bulunmuştur. Devlet güvenliğinin tedbirlerle sağlanması, yasaklarla korunması maddeleri arasında hamam dışı ve hamam içi yasaklar vardır ama, hamam havuzunda biraz da sıcaktan "Yandım Allah!" diye bağırıp, ardından gazele geçen çok sayıda gizli müzisyen adayları olacaktır.

Benzeri bağırış göze sabun kaçtığı zaman da duyulabilir. İkisi birbirine karıştırılmaz, erbabı bilir diyerek hamam felsefesine bir küçük katkıda bulunmanın zamanı gelmiştir.

Son dönemde nice yıldızın sadece inşaatlardan değil, hamamlardan çıktığı varittir. Hatta basketbolda en uzun boylu, sayı kralımızın da güneydoğu hamamından çıktığına işaret edelim.

Basketbolu bilmem ama hamama personel olarak değil, İstanbul'un en köklü kulübüne basketbolcu olarak getirilmiştir. Buradan taş binanın sulak mekânı yeteneğin ortaya çıkmasında en büyük vesile olmuştur.

Suyu dökünüp, hararetı bastırarak, bir diğer vesileye geçelim.

Hatırlayın Roma hamamlarının halka açılmasını, elde hamam tası, peştamal ile "Evreka evreka!" yani "Buldum buldum!" diye bağıran Arşimet'i hatırlayın. Hamamın bilimselliğe yaptığı katkıya bakın. Arşimet gibi bilime hizmeti öne alanlar kadar, kurna başında başka hesabın içinde olanlar da çıkacaktır.

Gözümün önüne anlı şanlı Fransa İhtilali geliyor. İhtilalin liderleri Robespierre, Danton, Mara ve diğerleri iktidar için mücadeleye girmişler. Ölen ölene.

Ama son resim konumuza uygun. Banyo küvetinde ihtilalci yatıyor. Üstelik peştamalı bile yok... Bu kadar olsa iyi, hayat emaresi de kalmamış. Küvette kana bulanmış suyun içinde yatıyor.

Kimse yanlış anlamasın. Bir darbenin böylesine kanlı olabileceğini ben bu küvetteki resimden gördüm. Ama ne var ki, yerli veya yabancı yazarlar darbelerin bu tür "sulu" zemininde hiç yürümemişlerdir. Biraz kaygan diye mi acaba?

Malaparte'ın *Darbe-i Hükümet Sanatı*'nda bile benim bu ha-

mam yoluna giren ve bu noktada ahkâm kesen biri yoktur. Eh onlar yazar, biz de ne de olsa okuryazarız.

Meseleyi demokrasi adına "sulu" hale getirmemek açısından bağlamayı yapalım.

Her şeyi sululuk görmek yerine, darbe-i hükümette hamamın oynadığı rolün radyo evini falan, işgalinden daha önem taşıdığını ben naçiz bir meraklı olarak tespit ettim. Hamamlar hem kurna başı hem de soğukluk kısmı olarak "devlet sohbeti"ne elverişlidir. Ve bu tür sohbetlere yasak gelmemiştir. Sorulursa da "Ne yaptık ki, devleti şifai olarak kurtarmaktan başka?" demekle, "Dönersem kahpeyim, millet yolunda bir azimetten" mısraını terennüm etmek arasında bir fark olmayacaktır.

SERTLERİN YUMUŞADIĞI YER

Layharriyeler ilerleyen zaman içinde büyüyecekler ve Osmanlı'da yer edineceklerdi. Bu külhaniyelerin toplandığı merkez ise önceleri Tahtakale semtidir.

Giderek İstanbul'un yerleşim birimlerine dağılmışlar ve tarikat mensubu dışındaki külhanbeyleri ile sosyal hayatı etkilemişlerdi.

Tahtakale dediğimiz alanda eskiden Maliye yoktu. Mercan ile Beyazıt'a ulaşan güzergâhta hep Darülfünun mu vardı? Zorbalığa adım atmış bilumum haytanın bilhassa hamamlar çevresinde yedikleri bunca haltı biliyoruz.

Kimden okuduğumu hatırlamıyorum. Bir üstat demişti ki, Tahtakale'ye giren nice posbıyıklı kız olarak çıkardı. "Yani sert"lerin yumuşadığı bir alan.

Şimdi tekrar Layharriyelere bakalım.

Farsçada "bir sıvının dibine çöken tortu" anlamına gelir ve Nabi'nin mısralarında karşımıza çıkar."Lay-har", yani "tortu içen", içki tortusunu içebilecek kadar bağımlıdır.

Bizim tümü ile katılmadığımız görüşlerle bu bağımlılıkla Haşşaşiler akla getirilir. Bu bakışlara göre "Fedaiyyun" tarikatı olarak da anılan Hasan bin El-Sabbah bu fedailer tarikatının kurucusuydu.

Tarikat mensubu fedailerin "Kartal Yuvası" olarak tanımlanan barınaklarda bu uyuşturucudan güç alarak yaşadıkları öne sürüldü. Tarikatın lideri Sabbah İran'ın dağlık bölgelerinde güçlenmiş ve Alamut Kalesi'ni üs yapmıştı. Selçuklu veziri Nizamümülk'ü de öldürmüşler (1092) fakat Moğollar tarafından ortadan kaldırılmışlardı.

Osmanlı Devleti'nde külhanbeyi daha doğrusu başıbozuklar olarak tanımlanan huzur bozucu tayfanın asayişi bozan hareketlerinin en üst noktaya çıktığı tarih 27 Temmuz 1729'dur.

"İstanbul işte böyle bozuldu" şeklinde kaleme alman mazide bozulmanın ana nedeni olarak Balat'ta başlayan büyük yangın

gösterilir. Sosyal değişim yine sosyal bir felaketin temeli olacaktır. İstanbul'un beşte birinin kül olduğu yangında şehrin yeniden inşasına girişilecekti. Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın emriyle Anadolu'dan işçi ve ustaların getirilmesi sırasında yaşanan büyük göç dalgasına "ne idüğü belirsiz" işsiz güçsüz serserilerin de katılması bu defa asayişi etkileyecektir.

Sosyal yara sarılmaktadır ama İstanbul'da başka bir yara açılmaktadır. Kanunsuzlukların hâkim olduğu şehir giderek düzensizliğe teslim olmuş, hırsızlık, cinayet ve tecavüzler en üst noktaya çıkmıştır.

TEMİZLİK HAREKÂTI

Külhaniyye'nin kökünü Serasker Rıza Paşa kazımıştı (1844-1920).

Paşa, İstanbullu oluşu ile Dersaadet halkını daha yakından tanımak fırsatı elde etmişti.

Harbiye'yi 1866'da bitirmiş, Karadağ ve Rus savaşlarında yer almıştı. Rusya esaretinden sonra Abdülhamid'in hayatını korumakla yükümlü olan İstanbul'daki İkinci Fırka'nın başına getirilmişti.

1891'de ise müşir (mareşal) rütbesi ile seraskerliğe (savunma bakanı) getirilmişti. Yunan harbinde başarısı ile dikkati çekmiş ve Abdülhamid döneminde 17 yıl seraskerlik yapmıştı.

Gözünü budaktan esirgemeyen, titiz, otoriter ve halkın huzurunu bozanlara karşı acımasız bir paşaydı.

Toplumsal mücadelesinde huzursuzluk kaynağının en alt kesimlerden geldiğine inanıyor ve İstanbul semtlerindeki işsiz güçsüz takımını potansiyel suçlu olarak tanımlıyordu.

Bu külhanbeyi, kabadayı olarak adlandırılanların lider konumundakilerin de devletin bazı üst düzey mensupları ile dayanışma içinde olduklarını ilk tespit edenlerdendi.

Paşa, özellikle İstanbul'un semtlerinde ve Beyoğlu çevresinde etrafı haraca kesenler ile bu külhanbeyi topluluğunu temizleyecekti.

Zorbaların barınağı başta Gedikpaşa olmak üzere İstanbul hamamlarına gece ani baskınlar yapmış ve 800'e yakın kabadayıyı derdest etmişti.

Bu baskınları Aksaray, Topkapı, Tahtakale ve diğer kesimlere de yayacak ve ne kadar külhanbeyi ve haneberduş varsa toplatacaktı.

Yaşı kemale ermiş olanlar askere yazdırılıp, taşraya gönderilmişti. Yaşı küçük olanlar ise çalışma alanına sevk edilmiş, meslek sahibi olmaları için imalathanelere yerleştirilmişti.

Divan efendisi Lefkeli Emiroğlu Şükrü Efendi'nin oğlu

Mehmet Rıza Paşa'nın ailesinde birçok tanıdık sima görmek mümkündür.

Oğlu Süreyya İlmen'in dışında Muammer Uşaklı, Atatürk'ün eşi Latife Hanım ile kızı İffet Hanım'la evlenen damadı Rıza Nur ilk akla gelen isimlerdir.

TAİFE-İ ŞEYTANİ

"Kimi mukim, kimi konar göçer kıptı-i Müslim ve kıptı-inasrani ve kıptı-i Mecusi, Hırvat, dini kurular, at eti yer Tatar, bitine kantarma vurur Kürt, Çerkez'in hırsızı, negrilin nursuzu, Abaza'nın domuzu, Müslüman'ı imam asar, Hıristiyan'ı kilise basar, bir güruh fuhuş ki en ulusu sansar, büyüğü tazesini karşısına alıp put yapmış tapar, neuzü billah birbirinin dilinden anlamaz iken bed meşreb ahlak ile kaynaşmış kavmi katrani ve taife-i şeytani."

Tarihçilerin dönem tasviri böyledir.

Disiplin ve asayişi yerle bir eden davranışlar, İstanbul'u yerle bir eden yangın felaketi kadar büyüktü. Mekânlarla birlikte canlar da yanıyordu. Asayiş öylesine bozulmuştu ki, güvenliği sağlamakla yükümlü olan subaşı ve asesbaşı karakollarda teftiş yapmakta bile âciz kalıyorlardı.

Özellikle Tophane ve Üsküdar gibi iskele merkezlerinde vukuatsız saat yoktu. Halkı bizar eden vakalar için "kalem yazmaya utanır" diyen ulema örnek olarak Balaban İskelesi'ni gösteriyordu.

Vapur iskelesi ile Şemsipaşa'ya uzanan sahil yolu, balık ve midye yuvası olmaktan çıkmış, baldırı çıplakların harekât karargâhı haline gelmiştir.

Üsküdar'ı muhafazaya memur olmasına rağmen giderek bozulan Yeniçeri Ocağı'na kaydedilenler de bu bozulmanın içinde yer alacaklardı. Vukuatı hesaba gelmez, şeri suçların failleri Balaban'a yayılmıştı. Batakhaneler yaşıyor ve ocak tarafından korunuyordu. Bu himayeye el vermeyen diğer yeniçeri kollukları ile çorbacıları (komutanları) erbabı namustan söz edemez hale gelmişlerdi.

Balaban çevresini muhit edinenler, zamanla gruplaşarak "çete"leşmenin ilk örneklerini vermeye başlamışlardı. Üsküdar içinde köşkleri basıp, bağları tarumar etmişlerdi. Civardan geç-

mek gafletinde bulunan ehli namusun uğradığı bu şekavetle denilebilir ki, İstanbul İstanbul olalı böyle bir rezilhane hayat görmemiştir.

YANGINDAN SONRA YANGIN

1729 yangınından sonra yüzyılın bitimine doğru Yenikapı semtinde konakların yer alması menfi yönde batakhaneye dönük mekânların da vücut bulmasını sağlamıştı. Yeni konak inşaatı yok fakat bazı konakların bitirimhane yatağına çevrildiği var. Yangın söndürülmüş ama bu defa fırsat kollayan çok dalavereci kundakçı ortaya çıkmıştır.

Dıştan konak ama içten batak yuvası bu mekânlar hem deniz korsanları hem de vurguncular için bir çeşit üs haline gelmişti.

Külhanbeyi demeye bin şahit ister, silahı ile "kancık" tabir edilen her türlü şirretin emanetçileri o zamanın "baba"ları için çalışıyor, bu etle tırnak birleşimi ile başa çıkılamıyordu.

Halil Ağa Üçüncü Murat döneminin muteber kişilerinden biri iken başarılı bir deniz adamı olmak vasfını kaybetmiş ve tabiri caizse mendireğe sığınamadan karaya vurmuştur. Kefal olup debelenip kalsa iyi, devlet hizmetinde edindiği dünyalık ile önce barınaklara, sonra da daha büyük mekânların sahillerine yayılmıştır. "Forsa Halil"in "Borsa Halil" olarak yükselişinde yine "üst"lerin rolü vardır. Her daim yaşanan alt-üst kavgasında bu defa da gemilerden kızağa çekilmiş güruhu ile "altyapı"sı sağlam olan bir takım kurulmuştur.

Çemberlitaş ve Kumkapı, Ahırkapı, Cankurtaran'ın oyunu hâlâ kurallar çerçevesinde oynayan bitirimler takımı ne yapsın? Bir bölümü de kahve köşelerinde pinekleyip eski usul davranmakta, fakat Forsa Halil'in takımı da gece baskınları ile türlü "kancık"lık yaparak bitirimleri "bitir"mektedir. Bir yanda adam kesenler, bir yanda cızlamı çekenler.

Ama unutulmamalı ki bir de ıstırap çekenler olacaktır.

Deniz ve kara dinlemeyip, Osmanlı'da bu tür hadisatı en fazla inceleyenlerden biri olan İhsan Birinci Forsa Halil'in karargâhını "Yenikapı Batakhanesi" olarak adlandırır ve 1867 yılındaki benzer şekavet hadiselerinde kalyon leventlerinin oynadığı rolden söz eder.

Demir tarayan ya da kalamarı çözüp kalyonu Kasımpaşa'dan silahla mücehhez tayfa ile Haliç'ten Sütlüce'ye gidecek değiller ya. Boğaz'ın kıyılarından karanlıkta kalmış köyleri, gemici fenerleri ile aydınlatıp, içinde kadın da olan ganimeti toplayacaktır. İhsan Birinci bu seferlerin tam manasıyla önlenmesine kadar 800'e yakın kişinin öldüğünü yazmaktadır. Bu 800 maktulün içinde ne kadar mağdur ve mağdurenin olduğuna dair kayıt da yoktur. Sadece Birinci'nin verdiği "bilahare yakalanan iki levent Kasımpaşa'da cüzdanı ve çevresi geniş karıkocanın batakhanesine düşürdükleri 14 kadını öldürdükleri" itirafının bilgisi vardır.*

* *İhsan Birinci, Yıllar Boyu dergisi Sayı: 1 Ocak 1981*

GÜVENİLİR YAYIN

Derginin güvenilirliği açısından bu dönemde aynı zamanda Hürriyet'in de genel yayın müdürlüğünü katledilen Çetin Emeç yapmaktadır. Yazıişleri müdürü ise *Şirket-i Hayriye* dahil çok sayıda esere imza atan Eser Tutel olup, yayını aslında danışman olan Mithat Sertoğlu yönetmektedir. Yönetim ve yazı kadrosu böylesine yetkin olan *Yıllarboyu*'nun İhsan Birinci satırlarını okuyalım. Yazar sözünü ettiği şekavet yoluna sapmışların nasıl ava gittiklerini örnekliyor:

"Avlarını tuzağa düşürme şekli şöyleydi: Evvela batakhaneci kadın, namuslu safdil hatunların evlerine o zamanın âdetince Tanrı misafiri diye girerek mesela "Kasımpaşa'da düğün var, gelin seyredin" diye bireyi kandırır. O da cariyesiyle beraber süslenip, mücevherlerini takar ve düğün seyrine birlikte giderlerdi.

Batakhaneci kadın 'Evim şuradadır, girelim de dinlenelim de düğün evine öyle varalım' teklifiyle onları içeri sokar. Artık bundan sonrası felakettir.

Irz düşmanı katiller kurbanlara saldırır, mücevherlerini alıp tasallut ederlerdi. Sonra da boğdukları kurbanlarını bahçeye gömerlerdi.

Nitekim yakalananların itirafı üzerine basılan batakhanelerin kazılan toprak alanında cesetler çıkarılmıştı. Verilen hükümle avlarını tuzağa düşürenler, ölüm yuvasının kapısına asıldılar. Bunu Alay Köşkü'nün önünde (Adli Tıp'ın karşısı) ve Padişah Dördüncü Mehmet'in huzurunda kafalarının balta ile alınması takip etti."

KÜLHANİDEN PAŞA DA OLUR, BAŞKOMİSER DE

16 yaşında Irak Süleymaniye'den İstanbul'a okuması için gönderilen Arap Abdullah, ilim irfan yerine külhaniliğin raconunu öğrenmişti.

Arap Abdullah sonraları Hariciye Nezareti'nde baş kavas olmuş ve "Mirü'l-Ümera" rütbesi verilerek paşa yapılmıştır.

Osmanlı yetkililerinin baş belası külhanileri susturma yöntemi de değişiktir.

"Sarraf" Niyazi Efendi kabadayı olup 1870 yılında ailesi ile birlikte Mora'dan İstanbul'a göç etmişti. Hem Aksaray'da büyümek hem de Tıbbiye'de okumak gibi bir "olmaz"ı, olur yapmıştı.

Lakabını sarraf olduğu için mesleğinden almıştı. Külhanbeyi oluşuna sebep, ödenmeyen alacaklarıdır. Niyazi Bey bu alacaklarını usule uygun olarak tahsil ederken önüne çıkan nice kabadayıyı doğduğuna pişman etmişti.

Meşrutiyet sonrası asayiş bozuktu. Giritli Kemal Bey, haklıyı haksızdan ayırmakta son derece titiz olan Niyazi Bey'i Adalar'a başkomiser tayin edince etraf sütliman olmuştu. Niyazi Bey falaka ve cop kullanmazdı. Onun, suçlu yüzünde mühür gibi iz bırakan meşhur "Osmanlı tokadı" vardı.

YAHUDİ KABADAYILARI

Balat ve Hasköy'de yaşayan Yahudi kabadayıları belki de Yahudilerin en renkli simalarıydı.

Evliya Çelebi Hasköy'den söz ederken yazdıkları hayli çarpıcıdır:

"Hasköy'ü görenler Rumeli'de, Selanik'te, Arabistan'da Safed şehrine benzetirler. Yahudi ile doludur."

Balat ve Hasköy'de yaşayan kabadayı gençler bir rekabet içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdi. Bu rekabet kimi zaman sözlü olarak yapılır, Balatlılar Hasköylüleri "pısırık" olarak adlandırırken, Hasköylülere "pasiko" derlerdi.

Kimlerdi bunlar?

Hasköy'de Liya, Yaakov ve Moşon üç kardeştiler. Balat Yahudi tulumbacı takımının vazgeçilmez elemanları arasındaydı. Küçük bir çay ocakları vardı. Özellikle Liya çok hareketli ve kararlı biriydi ve "Yedi Bela Liya" olarak anılırdı.

LİYA VE GÜZEL HASAN

Balat'ın "Zaharya'nın kahvehanesi" semtin gençlerinin tercih ettiği bir kahveydi. Kahvenin müdavimlerinden biri de Güzel Hasan'dı. "Levent gibi endamlı" olarak tanınan Güzel Hasan bir gün yine kahveye gelmiş, bir köşede çay içen Liya'nın yanına giderek kısa bir konuşma yapmıştı. Etrafta oluşan izlenim iki güçlü insandan sadece birinin Balat'ın en ünlü kabadayısı olma isteğiydi. Ardından kavga başlayacak, Güzel Hasan cebinden çıkardığı bıçakla Liya'yı yaralayacaktı.

Öldüğünden emin, kahveyi terk etmişti. Liya ise ağır yaralıydı. Güzel Hasan ölmediğini haber aldığında tulumbacı reisine gitmiş ve pişmanlığını dile getirmişti. Çünkü Liya'nın intikam alacağından emindi. Tulumbacı reisi talebi reddetmiş, Liya'nın kardeşleri Güzel Hasan'ın peşine düşmüş, barışı ise Şimon Asayas sağlamıştı. (Dönemin en önemli hahamlarından biriydi.)

BALAT TULUMBACILARI KİMLERDİ?

Hepsi birbirinde güçlü, hepsi birbirinden kabadayı idi. Asıl adı bilinmeyen Yahudi Köçek, Fıstıkçı Nesim, David Reis en ünlü elemanlar arasındaydı. Yangına giderlerken reisleri mutlaka elinde bir hilal taşırdı. Bu onların sembolü idi.

Yahudi Köçek lakabı tulumbacılığının yanı sıra köçeklik yapmasından takılmıştı.

1920'li yıllarda üç kabadayı tulumbacı takımına dahil olmuştu. Bensiyon, Avraam Sarandi ve Afuera.

Reisleri Yosef Haviyo idi ve Balat surlarının dışında küçük bir evde yaşardı.

HASKÖYLÜLER

Hasköy ferah evleri, meyve dolu bahçeleri ve yeşil ormanları ve kabadayıları ile 19. yüzyılın tipik bir Yahudi yerleşim merkeziydi. Kabadayılar her yerde olduğu gibi tulumbacı olarak görev yapmışlar, kahramanlıkları ile semtin sevgisini de kazanmışlardı.

Ama kabadayı idiler.

İsraelaçi Pazi Yahudi tulumbacı takımının en gözde elemanları arasındaydı. Hazan Aaron Kohen, Hasköy tulumbacılarını anlatırken, semte bir Amerikalının geldiğini, semti gezerken İsraelaçi'nin şöhretini duyduğunu ve tanışmak istediğini yazar:

"Tulumbacıların yangına koştuklarında çıkardığı o naralar, egzotik görünüm ve giyim kuşamlarından çok etkilenmişti. Bu Amerikalı için büyüleyici bir manzaradır. O kadar etkilenir ki, İsraelaçi'yi New York'a davet eder. Amacı bu otantik görünümü, bu cesur kişiyi Amerikalılara tanıtmaktır. İsraelaçi Amerika'ya gider ve hünerlerini gösterir. Ve orada uzun müddet kaldıktan sonra geri döner."

İsraelaçi zengin olmuştur. Semtin diğer tulumbacı kabadayılarını Amerika'ya gitmeye ikna eder. Amaç Amerika'da bir tulumbacı takımının gösteri olarak sunulmasıdır. Sonuçta tüm ekip hazırlanacak, vapur ile yapılan uzun bir yolculuk sonrasında New York limanına "Heeeyyytttt, yangına gideeeeee Haskööööyyy" naraları ile yanaşacaktı.

Bohor Bursalı, Aron Yaldızlı, Yeşua El-Kitapçı ve Aaron Kohen semtin diğer kabadayıları arasındaydı.

Bohor Bursalı işlediği bir suçtan dolayı yakalanmış, elleri kelepçeli götürülürken, bir anda kelepçelerinden kurtulmuş ve kendini Haliç sularına atmıştı. O günden sonra kimse izine rastlamamıştı.

TOPHANELİ ŞEVKET'İN HAZİN AŞKI

Osmanlı tahtında II. Abdülhamid'in hüküm sürdüğü yıllardı. Giritli meyhaneci Barba Andon'un Eleni adında güzel bir kızı vardı ve taliplisi de çoktu. O ise gönlünü topçu Şevket'e kaptırmıştı. Gizlice buluşmalardan sonra nihayetinde evlenmeye karar vermişlerdi. Şevket kızı istetmiş, Andon da kesin cevabını olumsuz olarak vermişti.

"Ben Tophane'de hanesiz topçuya kız vermem."

Yani hem Tophaneli olacak hem de hanesiz olacak. Üstelik sadece haneberduş bir topçu demesi ortalığı iyice germişti. Tophaneliler Şevket'in iyileri koruyan fakirden yana bir babayiğit, üstelik mesleğinin erbabı, Tophane'de bilinen bir hane sahibi top ustası olarak tanındığını söyleseler de fayda etmeyecektir. Şevket de son çareyi kızı kaçırıp, nikâh kıydırmakta bulmuştu.

Ama iki gönül bir olunca samanlık seyran olmuyordu. Tophanenin aşağı mahalle ile yukarı mahallesi birbirine girmiş, kan gövdeyi götürmüştü. Bir tarafta Andon ve Rumlar, diğer tarafta Şevket ve has Tophaneliler vardı. Ortalık ana baba günü. Hamamdan çıkanlar, hamama girenler de katılınca ortalık Mercidabık savaş meydanına dönmüştü.

Babayiğit Şevket arkadan bıçaklanmış ve kim vurduya gitmişti. Tophaneliler Şevket'i Galatasaray çıkışında düştüğü yere, topu andıran koca bir taş koyarak hatırlamışlardı. Tophaneli Hidayet Hoca da destanı yazacaktı:

"Nikâhına girdi canı yürekten bir Rum dilberi
Terk eyledi namı ile külhanbeyliği
Eyü de vardır, kötü de cümle âlemde
Ama Şevket'ten yiğidi olamaz Tophane'de..."

BASANLAR, BASILANLAR

Yasaklara rağmen gizli ilişkilerin, eğlencelerin ve âlemlerin sürmesi İstanbul'da her zaman toplumsal bir sorun olmuştu.

Mesele çoğu zaman değil, her zaman sivil mahalle kuvveti tarafından halledilivordu. Genellikle "mahallenin namusu"ndan yola çıkan sivil zabıta imam, muhtar, bazen ihtiyar heyetinden kişiler olduğu halde eve erkek alan veya meşkte ölçüyü kaçıranların bulunduğu eve baskın yapılıyordu. Ahlaki açıdan suçlu bulunan kadın ve erkek yaka paça, hatta biraz da hırpalanarak zaptiyeye teslim ediliyordu.

Bir kadının evine girmek oldukça zahmet isteyen bir işti. Yatsı namazından sonra sokağa giren erkek evin önünden geçerken ya kibrit çakarak ya da önceden kararlaştırılmış parolayı vererek yürüyor, daha sonra geri dönerek aralanan kapıdan içeri süzülüyordu.

Öncesinden söyleyelim kadın da erkek de akça pakçadır. Hamama gidip, bir güzel yunmuşlar ve günahtan önce arınmışlardır.

Şimdi "icraatın içinden" finale bakalım.

Ancak bu tür faaliyet bir süre sonra fark edildiğinden günahkâr mekân ile dilber, mahalle halkı tarafından sürekli gözetlenecektir. Operasyon anı geldiğinde kapı hızlı hızlı çalınıyor, eğer açılmazsa kırılarak içeri giriliyordu

Vakit varsa zamparanın baskını yapanların karşısına don gömlek çıkmaması ve arka pencereden vınlaması ilk akla gelen yöntem olacaktır. Bu noktada Ahmet Rasim'in sadece *Hamamcı Ülfet*'ini okuyanlar meseleye tam vâkıf olamazlar. Daha neler var neler.

KABADAYININ TEK YARASI KALBİNDEDİR

Bütün kabadayıları zorbalığı öne alan "kalpsiz" takımından saymamak gerekir.

Bugüne kadar elimden "aşki" mahiyette çok mektup geçti. Sevdanın hayatta oynadığı rolü okuduğum satırlarda görüp, bu beraberliklerin sonunu hep tahayyül ettim. Çünkü satırlar baştan sona bir gidişin değil, yol ayrımına uğramış bir kaderin cilvesiydi.

Nazırlara, paşalara, öbür yanda sultanlara da ulaşan bu sevda mektupları içinde ne bir kabadayının ne de onunla yastığa baş koymuş bir kadının kırmızı kurdeleye sarılı bir tomar mektubunu bir kenara koyun iki satırlık pusulasını gördüm. Keza bir kabadayının ilanıaşkına da rastlamadım.

Merakıma mucip başka misallerle karşılaşmamak, mesela sararmış bir fotoğrafta afilinin bütün dayılığını içeren kıyafeti ve bakışı içinde "Bu suret-i mahsusam hatıram olsun" gibilerinden yazmış ya da yazdırılmış olsun aşki bir ifadesine rastlamadım.

Peruz Hanım bu vurdulu kırdılı dünya içinde yer almış, "Bıçakçı Petri"den diğerlerine sahne dışına taşan hayata girmiştir. 1.60'ı zor bulan boyundan daha büyük aşklar yaşayan Peruz onca şarkının güftesini yazmış ama paylaştığı erkeğe bir tek satır yazmamıştır.

Hep düşünmüşümdür. Peruz veya bir başka kantocu Agavni için karanlıkta kalanlar, kabadayı da olsa sıradan bir sevda mı sayılmıştır? Yoksa aşki durum başka belalılardan korunmak amacı ile zorunlu bir tutunacak dal mı olmuştur? Ne yazık ki, bunun cevabını tam olarak veremedim. Hatta yazdığım *Kantolar Tarihi*'nde bile Peruz dahil olmak üzere onlarca kantocunun bu tür hayatından belgesel bir misal ekleyemedim.*

Tabii ki Reşat Ekrem Koçu ve Ahmet Rasim'den Refii Cevat Ulunay ya da Sermet Muhtar Alus ve diğerlerine uzanan kaynakları, değerlendirmeleri gördüm. Sözünü ettiğim beraberlikler

---

* *Kantolar Tarihi, Ergun Hiçyılmaz, Sabah Kitapçılık Yayınları*

vardı. Gayet şekilde bu fırtınalı hayatlardan sayfalar veriliyor ve bunlar tahayyüllerden ibaret kalıyordu. Ne "Bıçakçı" lakaplı Galatalı Petri'yi genişletecek birkaç satır, ne de bu satırı paragraf haline getirecek bulgular... Bilebildiğimiz Petri'nin sevdiğinin baldırından ufacık da olsa bıçağı ile bir parça aldığı yakıştırması oldu. Bu olsa olsa Peruz'un gül atan yerine bıçak atan Petri'ye zorunlu biçimde ram olduğudur. Sırada bekleyen başka Petri'lerden korunmanın yolu yani. Diyeceksiniz ki, zabıta var.

Var da kantocuların peşinde yüksek kademeden tutun da alt kesime kadar onlarca kendine hayran süsü vermiş, giysisi ile değil, bakışı ile "dayı" olmuş nice zevat var.

DAYI NEDİR?

Dayılık eski Türklerde "Alp"lik gibi kolay elde edilir bir sıfat değildi. Mehmet Zeki Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*'nde Dayı'ya şu satırlarla yer verir:

"Dayılar Akdeniz'de boralarını, fırtınalarını, ışıksız gecelerini kendi iradelerine ram ettikten ve isimlerini o denizin dalgaları üzerinde yürüte yürüte İspanyollara, Fransızlara, Venediklilere, Cenevizlilere, Flemenklere tanıttıktan sonra bu lakabı alırlardı.

Yine onlar dövüşecek düşman bulamayınca kendi aralarında boğuşurlardı. Bundan dolayı hassaten daimi bir hareket içinde yaşarlardı. Dayılar Akdeniz'in ticaret ve siyasetinde müessir olmuşlardır. Dayılardan İbrahim, Musa, Osman, Yusuf, Murat, Ahmet Hoca, Laz Mehmet, Laz Mustafa, Menteşeli Mehmet, Uzun Ahmet fazla şöhret almışlardır.

Sonraları valiler dayılara hâkim oldular ve dayılığı ortadan kaldırdılar. Dayılarla mücadele yolunu açan Vali Cezayirli Ramazan Bey'dir. Dayılık tarihini de kapayan Ali Beyzade Hüseyin Paşa'dır.

Dayılık bir ihtilal neticesinde çıkmıştır. 1671 senesinde ağaların keyfi idaresinden usanan reislerden birini 'Dayı' adı ve kayd-ı hayat şartıyla ağaların yerine geçirdiler. 1689'dan itibaren dayıları yeniçeri zabitleri seçmeye başladılar. 1671'den 1800'e kadar 30 dayı gelmiştir. Dayı nazırlarını kendi seçer, eyalet beylerini tayin eder, korsanların aldıkları ganimetlerden hisse alırlar, vazifeye başlayan konsoloslardan, sulh anlaşmalarının imzası ve yenilenmesi halinde ecnebi devlet reislerinden hediyeler kabul ederlerdi. Dayıların devlet hazinesinden başka hususi hazineleri de vardı."

17. ASRIN GALATA VE ÇEVRESİ

Bu kadar yakınlığa neden lüzum gördüm? Neden 1930 Şehir Rehberi'ne bakıp Leblebici Şaban Sokağı'nda dolaştım?

Birincisi biz yani bizim kuşak (Ne biçim Türkçe kelime?) bizim nesil dersek ayıp mı olacak? Bizden öncekiler ile benim şu naçiz kitabıma göz atanlar kabadayılardan söz ederken devamlı "kuşak"tan söz ediyorlar. Bizim buraya naklettiğimiz kuşak en basitinden kabadayı ve benzerinin beline kuşandığıdır. Eskinin bedenine sardığı, şimdilerde askı kullanmayanın pantolon düşmesine izin vermeyen kemerdir. (Yanlış anlamayın su kemeri değil, pantolon ve etek kayışıdır. Şimdi bu görünüşte "yeni nesil" daha oturmuş bir kelime olmuyor mu?*

Bu durumda Reşat Ekrem Koçu veya diğer ustalar ile bendeniz 17. yüzyılı anlatırken 21. yüzyıl bakışımı yapacağız. Galata'nın kabadayısı, külhanbeyi ya da aşüftesini dile getirirken onlara daha ilgi çekici olsun, anlaşılır olsun diye şort mu, atlet mi giydireceğiz?

Şu üst başlığın (ana başlığın alt veya üstüne uygun görülen daha küçük punto ile ana fikrin tamamlayıcısı) nesini değiştireyim?

"Sinesi üryan, kılıcı al kan. Genç irisi, merhamet bilmez, ferman dinlemez kalyon levendi Galata serserisi.

** Mustafa Kemal Tekâlifiye Kanunu çerçevesinde milletten neyi varsa, iğne iplikten, tel ve bilumum malzemeyi isterken "kuşak" yerine "nesil" mi istedi? Çünkü askerin bırakın pantolonu, şalvar veya potorunu bağlayacak ne ipi ne de kuşağı vardı. Nutuk işte böyle kişilere göre sadeleştirildi. Mustafa Kemal'in yazdığı güzelim Nutuk'a iyileri tenzih ederim, tartışılacak neler varken en basitinden kuşak mı, nesil mi tartışmalarına dönüştü. Bu da ikincisi.*

PIRPIRI MUSTAFA İLE BEKRİ HASAN

Bu başlığı dikkatlice okuyup not almışım. Reşat Hoca bir kitapta anlatılacak Galata ve çevresini bu tür yazılara Münif Fehim resimleri ile yol verip, bizi kestirmeden semt merkezine ve çıkmaz sokaklar ile komşu semtlere ulaştırır. Galata ve çevresinin daha anlaşılır olması için Madam Bela öncesine şu satırlarla bakabiliriz.*

"17. asır ortasında Galata'yı tir tir titretmiş Kalyon levendi iki baldırı çıplak delikanlıdır. Galata Fatih Sultan Mehmed'in verdiği ferman ile Türk ve Müslüman İstanbul'un karşısında, yaşayışları yaşayışımıza uymayan gayrimüslimlerin bilhassa Frenklerin ikametine tahsis edilmişti. Asırlar boyunca İstanbul'da çok şiddetli içki yasakları sürerken Galata'nın kat kat harabathane meyhaneleri gürül gürül işlemişti.

Bir taraftan Tophane ve Fındıklı, öbür tarafında Kasımpaşa, Tophane ve Fındıklı ahalisi bekâr uşağı, topçu askerleri ve bekâr uşağı manavlarla Karadeniz yalısında Ereğli, Bartın, Bafra, Amasra, Sinop ve Samsun vesair iskelelerden koparak gelip yerleşmiş gemicilerdi.

Gemiciler ise meyhane ehli olurlardı. Kasımpaşa'daki tersanelileri tarife lüzum yoktur. Cümlesi Cezayir elbisesi kırmızı fes üzerine destar sararlar ve arkalarına bornus ve demir koparan ve kaput giyerler ve bacaklarına kısa Cezayir çağşırı geçirirler, bellerine çatal pala, bıçaklar ve ayaklarında tomak (bir nevi yemeni) ve çoğu yalınayak ve baldırı çıplak cundabaz gazilerdir. Amma ehlikeyf meyhane âdemidirler. Ortadaki Galata için Kastamonulu Latifi on altıncı asırda 'Galata demek meyhane demektir' deyip, işin içinden sıyrılmıştı. Bir asır sonra Evliya Çelebi biraz tafsilat veriyor. 'Harabatiler arasında meşhur olan Taşmerdiven Meyhanesi'nde, Kefeli'de, Manyali'de, Mihalaki'de

---

** Resimli 20. Asır Haftalık Mecmua, Sayı: 92, 20 Mayıs 1954*

Kaşkaval'da, Sümbüllü'de Kostantin'de, Saranda'da, ki hepsi namlı meyhanelerdir. Katresi haram türlü misket şarapları Ankona, Sakız, Mudanya, Edremit, Bozcaada şarapları vardır ki, yolların üzerinde başları açık ve yalınayak nice yüz meyhane gördük hali perişanlarını sorduğumuzda: "Öyle sermestim ki, idrak itmezem/ Dünya nedir/ Ben kimim, saki olan kimdir, meyi sahba nedir/ dediler. İşte yukarıda adı geçen iki baldırı çıplak bu dekor içine yerleştirilmelidir.'

Buraya kadar öğrendiğimiz o kadar çok bilgi var ki.

Bir kere 17. asır ortasında olsa olsa dayılık vardır, dayılıkvari davranış vardır ve uzantıları Reşat Bey'in ifadesi ile bir kere baldırı çıplaktır. Meyhaneler harabathane olarak anlatılmakta ve giyim tarzları bizim Meşrutiyet öncesi ve sonrasındaki beden üzerinde görülen, ilk baştaki tarifimizle hiç bağdaşmamaktadır. Çok sert içki yasakları sürerken harabathanedekiler içkiyi götürmektedirler. Koçuya göre meyhanelerin avanesi kısa Cezayir donu giymiştir ve çoğu yalınayak ve baldırı çıplaktır.

KANUNNAMELER DÖNEMİ

Türklerin İslamiyet'i kabulden önceki geleneklerinden, Türk-Moğol cezalarından hangilerinin Osmanlı'ya geçtiğini kestirmek güçtür.

Sadece Asya ve Arap kavimlerinde değil, diğer kıtalarda da görülen sert cezalar arasında kafa kesme, suçlunun gövdesini parçalara ayırma, yırtıcı kuşlara parçalatma, ağzına taş tıkama, güneşte bırakma, boğma, yakma, deri yüzme, filin ayakları altında ezdirme gibi cezalar vardır. Bazı cezai uygulamaların buralardan Osmanlı'ya geçtiği ileri sürülebilir.

XV ve XVI. yüzyıllarda yürürlükte olan kanunlardan Fatih Sultan Mehmed Kanunnamesi, Kanuni Sultan Süleyman Kanunnamesi, Bosna Kanunnamesi gibi esaslarda çeşitli cezalara rastlanır. Bunlar arasında siyaseten salb "asma", çomaklamak, burma, sakal kesme, dağlama, el kesme, teşhir gibi cezalar bulunmaktadır. Bu kanunnameler incelendiğinde birçok uygulamaların değişmiş olduğu, bazı kanunlarda gayrimüslimlerin Müslümanlardan daha az cezaya çarptırıldığı, bazılarında zımnilerle Müslümanlar arasında eşitlik olduğu görülür.

Yargıcın takdirine gelmiş cezalarda suçu yüzüne vurma, öğüt verme, azarlama, kulak çekme, teşhir, mirastan yoksun bırakma gibi bir ölçüde hafifleri de bulunmaktadır. Her zaman rastlanmayan fakat tarih kaynaklarının kaydettiği çeşitli ağır cezalar da vardır. XVI. yüzyılda rastlanan cezalandırma usulleri şüphesiz çok farklı ve ağırdır. Ama bunu biraz da şartlar gerektirmiştir.

Vatan mefhumu her şeyin üstündedir.

Casuslara uygulanan çarmıh cezasında, suçlunun bedenine yanmakta olan iri bal mumları dikildiğini okuyoruz. Çengel cezası da korsanlara ve casuslara uygulanırdı.

Eminönü'nde kalaslardan bir iskele kurulur, suçlu makaralı iplerle kalasların üst basamağına çekilir, buradan daha alt basamakta ucu sivri çengelin üzerine bırakılırdı. Bazen suçlu hemen ölmez, çengele takılı olarak bir süre can çekişirdi.

Bu tür çok ağır cezalar, biraz da diğer cürümlere atıfta bulunur ve "Bak da gör, ibret al" kabilinden raftan indirilmezdi.

İBRET-İ ÂLEM İŞE YARAMAZSA!

İbret-i âlem için uygulanan bunca çare arasında ilk akla gelen ürkütücü ve öldürücü baskı yönteminde, işkence ile önlem almanın yerini zamanla yeni bakışlar alacaktı.

Huzur bozanları suçluluk alanından uzaklaştırmak, onları iş güç sahibi yapmak veya akla gelebilecek toplumsal önlemleri almak akla geliyor. Çeşitli biçimlerde akla gelen bu yöntemler aklı başındaki idari kadro ile öne alınması aklı evveller tarafından dikkat çekici gerekçelerle kulak ardı ediliyor.

Uzatmaya gerek yok.

İstanbul'un dolayısıyla devletin içhuzurunu temin etmeye yönelik, üç kişinin bir araya gelmemesi, gece fenersiz dolaşmasından, kahvelerin ve içkinin men edilmesine kadar uzanan bir dolu toplumsal önlemler, doğal olarak kalabalığı hedef alıyor. Daha doğrusu devletin (aslında padişahın) korunma amacına yönelik bu ve buna benzer çarelerinin, halkın yaşam alanlarını yok etmeye yönelik olması kabadayıların huzur bozan davranışlarını arattıracak görünüştedir.

Kabadayıların yerine, toplumun zapturapt altına alınmasının elzem olduğunda birleşenlerin aldığı en önemli karar bu gibi suçlara meyyal olanların tespiti ve İstanbul'dan tardını (çıkarılmasını) gündeme getirecekti.

"Serserilerin İstanbul'dan tard edilmesi"ne yönelik İstanbul kadısına hitap eden emirnamenin "serseri" olarak tanımlanan şahısların kimler olduğu ve rakamsal olarak hangi boyuta eriştiği konusunda bir bilgi yok. Ancak siyasal boyutta kimlerin uzak Osmanlı alanlarına gönderilmesi ne derece önem taşımışsa sosyal tedbir kavramında İstanbul dışına çıkarılma işlemi de benzer bir önem taşımaktadır.

Suçlu ya da suça meyyal şahıslar mıdır? İçlerinde ıslah-ı nesfetmiş, cürmünün bedelini ödemişlerin yer alıp almaması konusunda tam bir tetkik yapılmış mıdır?

Bu gibi izaha muhtaç konular karanlıkta kalmıştır ve önem-

lisi aydınlanmaya muhtaç bölüm dikkate alınmamıştır. "Serseri" olarak tanımlanan bir güruh olarak tek bir sözcükle ifade edilen kesim, hangi bakışla "tard" kararına maruz kalmıştır? Bu vesile ile İstnbul dışına çıkarılması kararı ile acaba hangi bürokratların himayesi altında icra-ı faaliyet gösterenler görmezlikten gelinmiştir. Çünkü her devirde, özellikle Tanzimat'ın uzantısında bu zorbaların, idari yüksek bürokrasi kesimi ile olan ilişkileri, bu "hami" yurtseverlerin koruması ve hamiliği ile kimi zaman devlet ricalini (kademesini) siyasal olarak da etkilediği görülecektir.

Padişahlar genelde fermanı uygulamakla görevli kıldıkları makamı yüce olarak görür ve bu söz konusu emrin ifasında olduğu gibi makam sahibi kadıyı "İstanbul kadısı faziletlü efendi" olarak görür. Bu hitap tarzı hem duyduğu güvenle kararını (aslında padişahların kendi kararını) uygulamasının bir emridir. Bu emri yerine getirecek makamı "faziletli" görmesinden daha doğal ne olabilir?

25 Cemazievvel 1186 (26 Ağustos 1772) tarihli emirname serserilerin kimliğine yaşadıkları yer olarak şöyle bir bakış getirecektir.

"Her birinin hanlarda ve bekâr odalarında ve kahvehanelerde kalıp..."

Buralarda ikamet edenlerin zaten en azından "bekâr uşağı" olarak adlandırıldığı daha yukarıda bir deyişle, "bimekan takımından" ya da "haşarat makulesi" olarak tanımlandığından "serseri" olarak telakki edilecektir.

Emirname dirlikleri olanların ya da ehli zimmetten olanların sefer-i hümayuna yani asker ocağına tevdih edilmelerini istemekte, diğer cümlesinin ise ikametten men edilmesinin ve İstanbul dışına tard edilmesiyle nizamın sağlanmasına ihtimam (dikkat) gösterilmesi buyrulmaktadır.*

** İstanbul Kadılığı, sicil 35, varak 96. Eski İstanbul'da Sosyal Hayat ve Çevre, Sadık Albayrak, İgdaş Yayınları, 1997*

Bu karardan 4 yıl sonra bir genelleme yapılıp serseriler sözcüğünün yerine "haşarat" kullanılacaktır.

Bu defaki emir "insan haşaratının def'i için"dir.

Emir üstelik yeniçeri ağasına "İzzetlü" hitabı ile yazılmış ve o sıralar bilhassa Üsküdar bağlarını ikamet alanı olarak seçen haşarat makulesi olarak işaret edilenlerden ehl-i ırzın refah ve rahatlarının korunması istenmektedir.*

Ehl-i ırza ve nisvana taarruz düşüncesinde olan haşaratın derdest edilerek hapsedilmesi, seyr-i temaşaya gidenlere dokunulmamasına bilhassa işaretle, bu konuda yapılacak çalışmaların daha etkin olması bakımından rahatı sağlamak amacıyla Üsküdar'a mükemmel bir Yeniçeri Ortası'nın görevlendirilmesi de ilk emirler arasında yer almaktadır. (17 Rebiulevvel 1180-24 Ağustos 1776)

---

* *Üsküdar Mahkemesi, sicil 469, varak: 73/b*

OSMANLI USULÜ CEZA

Osmanlı döneminde hiç kapkaççılık yoktu. Mala ve cana tasallut hırsızlık kapsamında ele alınıyor ve fiili hareket varsa cezaların en ağırı veriliyordu.

Önce tekdir, yani "kulak çekmek", yetmiyorsa falaka yani kötekle cezalandırmak, Osmanlı'nın bağışlanır cürümlerde uyguladığı bir sistemdi.

Osmanlı Devleti'nin nasıl olup da asırlar boyu ayakta kaldığı ve önemlisi sadece Dersaadet değil, Avrupa ve Afrika dahil imparatorluk topraklarında asayişi ne şekilde koruduğu hep merak konusu olmuştur.

"Osmanlı tokadı" sıradan bir laf değildir ve sadece gücü temsil eden bir söz olarak değil, caydırıcı olarak da kullanılır. Öylesine yerleşmiştir ki, günümüzde bile "Osmanlı tokadı akşetmek" akla geliyor.

Tedbirler bilhassa 4. Murad, Yavuz Selim, Kanuni dönemlerinde artmış, asayişi korumak yolunda devletin seri yöntemler uyguladığı görülmüştü. Bu ceza sisteminin uygulanması günümüzde elbette kabul edilir değildir ama Avrupa ceza sisteminin de Osmanlı'dan aşağı kalır yeri yoktur. Osmanlı Devleti ayaklanmalara temel teşkil edecek, halkı asayiş yönünden de bizar edecek hareketlere karşı hiçbir zaman hoşgörü ile yaklaşmamıştı. Amaç sadece payitahtı korumak değildi. Payitahtın korunmasında halkın mal ve can güvenliğini sağlamak dolayısıyla toplumu huzur içinde yaşatmak gerekiyordu. Yani asayiş zadece tahtın korunması ile alakalı değildi. Bu sebeple Osmanlı sınırları içinde yaşayanlar, devlet gücünün karşısında hiç kimsenin duramayacağını biliyorlardı. Bilmeyenler de bunu öğrenecekti.

Tedbirler cana kastetmek kadar, mala kastetmeyi de öne almış ve "tasallut" cürmünü çok ağır olarak cezalandırmıştı. Ödünç alıp vermemekten hilekârlığa, çalmaktan el koymaya kadar uzanan ve kısaca "hırsızlık" olarak tanımlanan cürmün, fiili hareketle yaralama ve ölüme sebebiyet verilmesi en ağır cezayı gerektiriyordu.

HAPİSHANE BÜYÜSÜ

Büyünün muskanın girmediği "delik" yoktur. Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Hapishanesi*'nde mahkûmlar arasında bir hayli yaygın olan "Eshar Nüshası"nın aşk ve karasevdaya tutulanların medet umduğu bir büyü terkibi olduğunu yazar.

Eski hapishanelerin büyü hayatı, sevdiği genci öldürdüğü için müebbet hapse mahkûm edilen kahveci Nusret'in *Zindan Hatıraları*'na bağlayan Koçu sözü edilen "Eshar Nüshası"nın Deli Veli Payzen Baba tarafından yayıldığını işaret eder. Büyü seher vakti ve yedi sabah tekrarlandığından "Eshar" adını almıştır.

Eski yazı ve çizimli "eshar"ın terkibi ve kullanımını Koçu şöyle verir:*

"İşbu nushai Eshar zindan karındaşlarımızdan ateşi aşk ile karasevdaya düşünler içindür. Boy abdesti alınıp, tılsımı yatsı namazından sonra bir maşraba suya atıp, gece ayaza koyup, sabah namazını edadan sonra o suyu için ve bunu yedi sabah böylece tekrarlayarak içen, sevda belasından halas olur."

Büyü olur da çeşidi olmaz mı? Mesela "dam ağası"na her bakımdan tabi olmaya yönelik nüshalar da vardır. Dam ağası muktedir, güçlü ve iktidarını hükümlülere kabul ettirmiştir.

Zindan şeyhi olarak bilinen Veli Pauzen Ağa'nın Feta nüshası zindana düşen delikanlının dam ağasına tam itaati içindir. Nüshaya göre hapishaneye düşen delikanlı üçüncü günü dam ağasının eteğini öper ve hediyesini takdim eder. Feta Arapçadan gelmiştir ve Şemsettin Sami Bey'in ifadesi ile genç, delikanlı, yiğit demektir. Etek öpüldükten sonra bakın neler oluyor.

"Payzen baba Feta nüshasını yazdırır ve o gece boy abdesti aldıktan sonra ve yatsu namazından sonra nüshayı bir maşrapa su içine atup, gece ayazda bırakup, ertesi seher vaktinde sabah

---

* *İstanbul Ansiklopedisi, R. E. Koçu, 10. Cilt, 1971*

namazına kalkıkda o suyu delikanlıya içirir ve ve bunu üç sabah tekrar eyledikde o taze oğlan esir pazarundan satın alunmuş köle gibi dam ağasına itaati mutlaka ile kul olur. Ağa ateşe bas dese basar, delikanlı ne mertebe serkeş olsa da, dam ağasına boynunu eğer, kuzu olur."

Çizimlerde orta göbeğe bir ayak tabanı resmedilmiş ve etrafı yazılarla donatılmıştır. Taban nakşında gencin yüzü çizilmiştir. Yazılar umumiyetle birbirine benzer.

"Serde perçem telinden ayağımda tırnağa, senindir vücut beden. Kulun oldum senin, çıkmam gayri emrinden..."

BABA CAFER ZİNDANI

İstanbul'un fetihten yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar en önemli mahpushanelerinden biri olarak bilinir. Her türlü suçtan mahkûm edilenler genellikle buraya ve Galata Zindanı'na hapsedilirdi. Siyasi mahkûmlar ile asker ocaklarına mensup suçlular Babıâli'deki Tomruk, Yedikule, Rumelihisarı, Tersane Zindanı ile Ağakapusu Mahpushanesi'ne konurdu. Baba Cafer Zindanı Haliç boyundaki surların altında yer alıyor, burç ile yanındaki kapı "Zindan Kapısı" adını taşıyordu.

Ahmet Lütfü Efendi'ye ait tarihin üçüncü cildinde Zindankapusu'na "Baba Cafer" denilmesinin bir iradeye bağlı olduğunu belirtiliyor. Yani isim Sedaret iradesi ile konulmuş. Ancak Bab-ı Cafer ve Baba Cafer Kapusu isimleri halk ağzında yer etmemiş ve "Zindankapusu" adı yaşamıştır.

Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*'nde Osman Nuri Ergin'in *Mecellei Umuru Belediye* adlı eserinde buradaki hayat hakkında şu malumatı verir:*

"Zindana atılanların iaşesi vesair ihtiyaçları için devlet hazinesinden hiçbir şey sarf edilmezdi. Her gün, zindanın kule penceresinden bin mahkûm: 'Ey hayır sahipleri, biz burada açız. Merhametinize sığınıyoruz' diyer bağırır, hayır sahiplerinin yardımları ile her gün birer paralık ekmek ve birer kâse çorba dağıtılırdı."

Ancak suiistimaller burada da başlayacaktı. Zindan kâtipleri sadece ekmek dağıtırlar, çorba pişirmezler ve paranın kalan kısmını aralarında paylaşırlardı. Mahkûmlar arasında parası olanlar hoş tutulurdu. Bu bozuk düzen ortaya çıkınca gerekli tedbirler alınacak, mahkûmlardan para alınması, hesapların dört ayda bir tetkik edilmesi bu nizamın tatbikinden zindan şubaşısı mesul kı-

---

* *İstanbul Ansiklopedisi, Reşat Ekrem Koçu, 4. Cilt, 37. Fasikül*

lınmıştı (hicri 1180).

Tarihçi Ömer Lütfü Efendi, Baba Cafer Zindanı'nda kadınlar için de bir bölüm ayrıldığını ve suçlu kadınların buraya hapsedildiği bilgisini verir.

İktidar değişiklerinde ve isyanlarda ihtilalcilerin ilk işlerinin bu zindanın kapılarını ardına kadar açmak ve mahkûmları hürriyetlerine kavuşturmak olduğu görülür. Uğur olarak kabul edilen bu hürriyete kavuşturma olaylarına Naima Genç Osman vakasını verir:

"... ve aster şükran-ı cülus, Baba Cafer Zindanı'na varıp ande ve Galata zindanında olan mahkûmları itlak ettiler. Ve taş gemilerinde ve tersane zindanında olan mücrimleri salıverdiler."

Baba Cafer zindanı 1951 yılında Hakkı Göktürk tarafından ziyaret edilmişti:

"Demir kapının arkasında bulunan ikinci bir camlı kapıdan geçtikten sonra geniş bir bölüme girilir. Sol tarafta türbedarlara ait oda, onun yanında zindana çıkan merdiven vardır. Bu taş merdiven on dört basamaktan sonra sağa kıvrılır, bu merdivenin beş basamaklık bu ikinci kısmı tepe penceresi ile aydınlanmıştır. Zindana tek kanatlı demir bir kapıdan girilir. Önce mescit görülür. Onun arkasındaki demir kapıdan esas zindana girilir. On basamaklı gayet dar bir taş merdivenle çıkılır. Zindan 4x9 metrekare genişliğinde, tavanı tonos örtülü beş küçük mazgal deliği ile aydınlatılmış bir yerdir."

HEPSİ BİRBİRİNDEN DAYI

Şimdi okurlarım diyeceklerdir ki: "Be hey Ergun Çelebi, senin Tarih-i İstanbul külliyatının her cüzünden bir dilber fışkırır idi. Yok mu bu hikâyenin zennesi?"

Vardır ve bu külhanilerin kaderinde kadınlar her zaman hayat çizgisi olmuşlardır.

"Tatar Ömer", "Çerkes Mehmet" gibi Cumhuriyet öncesinin külhanbeyleri, "Yorgancı" bahçesine takılırlardı. Arabalarına binip, Beyoğlu'na geçerler, Taşkışla'nın arkasındaki bu kır meyhanesinde alırlardı soluğu. Rum Vangel Usta, beline peştamalı sarar ve bu ağır müşterilerini görünce hemen seğirtirdi. Yamuk yumuk direklere kurulmuş çardağın altında arkalıklı iskemleler yer alırdı.

Burada "kişiye özel" servis vardır. Sadece Tokatlıyan ve Yorgancı'da olan "papaz düziko" burada sunulurdu. "Adamın yüreğine neşter vuruyor" denilen "Zurnacı Yakomi" kulakların pasını silerken külhani efradı "istimi tutmaya" başlardı.

Onların yeri adam kesen Hacı Fidan veya Karlovalı Osman Galata'daki Sakızlı'nın balozu değildi. Kadırgalı Hüseyin ise Mengenli Arif gibi Balıkpazarı'nda Maksut'un meyhanesine takılırdı.

Kadırgalı'nın Adliye ricalinden olan babası, "Benim güzel oğlum akıllıdır, ne isterse o olur" demiş, o da külhanbeyi olmuştur. Serpilince semtin azılılarını teker teker amana düşürmüş, Kadırga kahvesinde hükümdarlığını ilan etmişti.

Başka bir kadırgalı "Kör Emin Bey"in cesareti korkakların yüreğinde yakalar, daha çok Rumlarla takışır ve onların elinden kadınlarını almaya bayılırdı. Eleni'yi Tekirdağlı Kılanti'den kapınca, Balıkpazarı muharebe meydanına dönecekti. Kılanti, beyaz menevişli tabancasını ateşleyememiş, Emin Bey koltuk altından çıkardığı saldırma ile Kılanti'nin yüzünde harita çizmişti. Düştüğü yerden "Kıyma Emin Bey" diye inliyor, baş yardakçısı ise tüyüyordu.

Külhanbeylikte âdetti, yaralı öldürülmez, yere düşen de ken-

disini kimin vurduğunu beyan etmezdi. Kadın ise ayakta kalan külhaninin olurdu.

Kılanti'den sonra "saparta" çeken Panani'yi dostu Marika zabıtaya ihbar etmiş, ödülünü de erkeğinin düşmanlarından almıştı. Gammazlık parasıyla açtığı baloza verdiği isim ibret vericiydi: Panani.

"Kont" dedikleri Hristo ise bu yola baş koymuş keferelerin en namlı kişisidir. İsmiyle kaim yaşayışı, daha çok organize işlerde bürokrat götürücülerin ortaklığı sürmüştü. Bu yüzden bol para kazanıp, Tepebaşı'nda muhkem bir evde muhafızları tarafından korunurdu. Aslında külhanbeyliğin yolunda sapmadan yürümüş ve çıkmaz sokaklara girmemiştir. Son derece nazik, kadınlara hor bakmayan, özetle adam besleyen burjuva külhanbeyidir.

O dönemde yaşamışlardan Çengelköylü Raif ve Kara Ahmet de Kalyoncukulluğu yıldızı Stella'ya vurgundu. Stella ise Osmanlı kaymesine itibar etmez, Alman ve İngiliz papellerine rağbet ederdi.

16 yaşında Irak Süleymaniye'den İstanbul'a okuması için gönderilen Arap Abdullah, ilim irfan yerine külhaniliğin raconunu öğrenmişti.

CAMBAZIN AŞKI

Fehim Paşa'nın babası, II. Abdülhamid'in süt kardeşidir.

Hayal edelim. Perstu Hanım kanaviçe işlemekte, Abdülhamid ile İsmet de "cici çocuklar" gibi "zıp zıp" oynamaktadır. "Fış fış kayıkçı" ya da "bilyeli" oyunlarda Abdülhamid'in üstün olması muhtemeldir.

Gerek Abdülhamid, gerekse İsmet Perestu Hanım'ı çok sevmişlerdi. İsmet Bey'in bir zaman sonra Harp Okulu'nda okuduğunu, ama sarayda geri hizmette olduğunu biliyoruz.

Tahta çıkar çıkmaz onu yayına almış ve "kese nazırı" yapmıştır. Ercüment Ekrem (Talu) Bey, onun, "sadık, dürüst ve ihtirastan azade" bir insan olduğunu söyler. Yani saraydaki gücünü istismara kalkmayan ve padişahın ihsan eylediği ile iktifa eden bir beyefendi.

Fehim, daha küçüklüğünden "huzura kabul olma" şansına erişmiş, zekâsıyla Abdülhamid'i memnun etmişti.

O gün "irade-i seniyye" ile Hünkâr Çavuşu olan bu zatın talihi, bundan sonra hep gülmüştür. Arkadaşları idadiyeye (lise) yürürken, kendileri askeri rütbelerin her birine asansörle çıkmıştır. Anlayacağınız "yol yordam" bilenlerdendir.

Hünkâr yaveri olup miralaylığa yükselen Fehim Bey, Mekteb-i Harbiye'nin zadegân sınıfına kaydolmuş ama takdir edeceğiniz gibi yaverlik vazifesindeki fevkalade meşguliyetinden dolayı burayı da lüzumu kadar şereflendirmemişti.

Padişahın maaş, tahsisat ve gelirini idare etmekle görevli dedesi Eşref Bey vefat ettiğinde (1844) eşi ve iki yaşındaki oğluyla ortada kalmıştı. Bunun üzerine hünkâr emriyle saraya getirilmişler ve padişahın eşlerinden Trimüjgân Hanım'la dostluk sağlamasına vesile olmuştu. Abdülhamid ile İsmet, böylece birbirini seven iki kadın tarafından emzirilecek, ama daha sonra yetim kalacaklardır. Abdülmecid'in eşlerinden Perestu Hanım, hemen imdada yetişip "bağrına taş" değil, bu garibanı basacaktır. İşte sessiz ve görevine müdrik İsmet Bey bu bebektir.

Çocuklardan İsmet Bey'in oğlu Fehim de şehzadeler arasında büyümüş, hünkâr yaverliğinin ardından miralaylığa kadar yükselmiş, ama ne dedesinden ne de babasından feyiz almıştı. Aldığı birkaç sırma, birkaç nişan, birkaç makamdı. Jurnaller düzenleyip çok kişinin başını yakan, ruhuna hafiyelik bulaşmış bu paşa, bir yığın adamı ile İstanbul'un tozunu atmıştır. Kurduğu teşkilat para kadar gizlilikle de mücehhezdir. Özellikle gayrimüslimlere dadanmış, tehdit ve şantajla büyük mağazaları haraca bağlamıştı. Bir yandan padişahın ihsanı, bir yandan topladığı haraçlarla kuvvetlenmiş ve giderek yıkılmaz biri olmuştu. Süreyya adındaki yardımcısı sağ koluydu. Zamanla cüreti öylesine artmıştı ki, hiç kimseyi umursamamakta ve saraya da hesap vermemekte idi.

Onun bir cambazın kızı ile nikâhsız beraberliği de aynı dönemlere rastlar.

İngiliz cambaz Morgan, eşi, oğlu Charles, kızları Margarethe ve Mary ile İstanbul'a gelmiş, Beyoğlu'nda verdikleri temsiller ve gösterilerle halkın büyük beğenisini kazanmışlardı. Her yerde gözü kulağı olan hafiye başı, allem edip kallem edip onları saraya buyur edecekti. Ailenin en dikkat çekici üyesi Margarethe bu gösteri sırasında Fehim Paşa'nın kalbini çalmıştı. Fehim Bey, erkâna bir gösteri düzenletip, bu tazeyi Şair Nedim'den gazeller okuyarak değil, bol hediyelerle dile getirecektir. Margarethe'yi konağına* getirdiğinde biraz gürültü patırtı olacaksa da evin diğer kadınları "makul" ama aynı zamanda "mecburi" bir anlayışa bürünecektir.

8 yıl süren aşk dönemin kartpostallarına da yansıyacak, Viyana'da çekilen Margarethe -Fehim Paşa resimleri günümüze kadar gelecekti. Fehim Paşa'nın 1908 Meşrutiyeti öncesinde sürgüne gönderilmesi ise başka bir kadın yüzündendir. Margarethe'nin ardından Alman elçisi Baron Marschall'ın kızı Eleni'yi de Ihlamur semtinde (Teşvikiye ile Beşiktaş arasında) bir

---

** Kent Sineması'nın bitişiğinde olan konak, 1850 yıllarında Marmara Kliniği olarak hizmet vermişti.*

konağa kapatmıştı. Baronun yetkili kişilere müracaatı üzerine Eleni serbest bırakılmış, Fehim Paşa'nın da sürgüne gönderilmesine karar verilmişti. 3 Şubat 1907 günü Teşvikiye'deki konağından alınıyor, eşyaları ile birlikte Bursa'ya gönderiliyordu. Bursa'dan padişaha affedilmesi için bir mektup yazmış ancak cevap alamamıştı. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile Fehim Paşa gizlice Bursa'dan yola çıkacak, ancak Yenişehir'de yakalanarak linç edilecekti.

Ölüm fermanını kaç yaşında yazmıştır, biliyor musunuz? 35 yaşında.

Padişaha yazdığı şu mektuba bakın:

"Padişahım, artık bu hasret ve arzu cana dayandı. Ben ölünceye kadar zat-ı şahanenizi göremeyecek miyim? Ben ne rütbe, ne nişan, ne de memnuniyet isterim. Sizi görmeliyim. Öylesine göreceğim geldi ki, anlatmak mümkün değil. Bursa'da pek rahatım, ama sizden uzaktayım. Ertesi günü dönmek kaydıyla bir gün bu kullarınızı İstanbul'a getirmenizi hak-ı payenizden istirham ederim."

Sermet Muhtar Alus'un, "Fehim Paşa linç edildikten sonra Margarethe ailesi ile birlikte Avrupa'ya kaçmıştı" görüşüne Reşat Ekrem Koçu karşı çıkar ve şu açıklamayı getirir:

"Hafiyeliği, türlü kötülükleri bir yana Fehim Paşa Margarethe ailesine büyük iyilik yapmıştı. Kız kardeşi Mary'yi zengin bir İtalyan fabrikatörü ile evlendirdi. Mister Morgan kendini içkiye verdi ve bütün gün Tokatlıyan'ın dip köşesinde içkisini içer, ecnebi gazeteleri okurdu. Meşrutiyetten az evvel fabrikasını satan damadı ve kızı ile birlikte İtalya'ya gitti. Küçük oğlu tulumbacı oldu. Margarethe'ye gelince, Fehim Paşa sürgüne gider gitmez konaktaki bütün eşyalarını sattı, zaten çok parası vardı. Viyana'ya gitti."

DELİ SUPHİ'NİN KABADAYILIKLARI

II. Abdülhamid döneminin bir başka kabadayısıydı. Yeniköylüydü. Cinayetten haraca uzanan bir dizi suçlarının yanı sıra hapishanede uslanacağı yerde, kabadayılıklarına devam etmişti.

Suphi'yi hapishanede zapt edemeyen yetkililer onu Rodos adasındaki hapishaneye göndereceklerdi.

Orada da haytalığına devam ediyor, elebaşılığını sürdürüyordu.

Tarih Dergisi, onun hapishanede öldürülmesine karar verilişi ile yaşanan gelişmeleri şöyle anlatır:*

"Hapishaneye iki Bulgar komitacı gelmişti. Deli Suphi'nin herkese hâkim olmasına tahammül edemiyorlar ve öldürmeye karar veriyorlardı. Silah bulundurmak yasaktı ama komitacılar ne yapıp edip bir bıçak edinmişlerdi. Bir sabah erkenden Bulgarlardan biri Deli Suphi'nin koğuşunun bulunduğu yere gelmiş ve bir köşeye çömelmiş. Suphi daima tetikte olduğundan yataktan kalktığı zaman etrafına şöyle bir göz atmış. Kapıda bekleyeni görmüş. Yatağının başucundaki pekmez testisini almış, kulpundan tutarak yavaşça koğuştan çıkmış. Suphi'yi gören Bulgar, bıçağını çekerek Suphi'nin üzerine atılmış. Atılış o atılış, bir anda koca Bulgar'ın kafası patlamış, beyni dışarı fırlamış. Suphi'nin elinde yalnız pekmez testisinin kulpu duruyormuş."

Suphi ardından tekrar yargılanıyor ve on beş sene daha ceza alıyordu.

Ardından çıkan aflar ile Suphi on yedi yıl hapis yattıktan sonra dışarı çıkacak ve Yeniköy'e gelecekti. Uzun müddet avcılıkla geçinmiş, kendine dokunanlar dışında olaylara karışmamıştı. Ama Anadolu'ya gittiğinde bir çetenin baskınına uğrayacak ve "su testisi su yolunda kırılacaktı".

---

* *Tarih dergisi, Sayı: 4, Mart 1965*

İSTANBUL'UN ALİ'LERİ

Sadece tulumbacılar arasında değil, külhanbeyi ve haneberduş pırpırılar arasında da "çiroz" olarak anılırdı.

Defterdarlı Çiroz Ali'nin defterinde "defteri dürülmüş" çok sayıda it kopuk vardır. Tulumbacı olmakla kalmayıp endazesinden fazla efelik taslayanı katlayıp kenara koymuştur.

"Delikanlı dediğin çivi gibi olur", "Yürüdüğünde topuğu kütürdemeli" misaline uygun vücut aksamına sahiptir. Çivi gibidir. Bu yüzden "Çivisiz tahtayı rüzgâr alır" söylencesi onunla uygunluk arz etmez. Kaç pırpırı, kaç sokak leşi onu "çivilemek" gafletine düşmüş ama değil yaralamak, bıçak bile değdirememiştir. Bıçağın "es geçtiği" biridir.

Cesur ve mert tulumbacı ağzı ile "sülün" gibidir.

"Alengirli" hayata girişinin başlangıcı 12 yaşında Saraç İsmail'in kahvesine çırak olarak girmesiyle başlamıştır. İsmail* dedikleri o sıradan lüpçü yaşayan bir "demli" ile bir "şekerli"ye eğilen değildir. Defterdar kayıkçılarının kâhyası olup, asıl mesleği saraçlık olmasına rağmen kahveciliği tercih etmiş ve mekânında sadece gürültü koparıp yayvan ağzı ile külhanlık taslayanları barındırmamıştır. Kayıkçıların ona "Kâhya" sıfatını vermeleri biraz da bileğini çift küreği akıntıya karşı gayretten fevkalade kullanması sebebiyle olmuştur. Böyle bir usta yanında sıradan bir çırak yetişir mi?

Defterdar İskelesi'nden Feshane Caddesi'ne girişte köşeyi tutan kahvehanenin üzerinde bekâr odaları bulunur ve Ali bunlardan birinde yatardı.

"Çiroz Ali" lakabına münasip bir vücut taşır ve kendisine nazaran civelek "Habeş Mahmut" ile önde giderdi.

Usta kayıkçı kâhyası olacak da çırağı ondan aşağı kalacak. Heveslenip para biriktirmiş ve Defterdar önüne beyaz boyalı, altın yaldızlı iki çifte çekmişti. Çiroz lakabının İstanbul'da "Defter-

---

** Kâhya İsmail 1945 yılında 78 yaşındaydı ve kahvesini 1941'de kapatmıştı.*

darlı" kayıkçı güzeli bilinmeyişinde bu iki çiftenin rolü büyüktür.

Kâhya İsmail'in sandığını bırakıp Beşiktaş Köyiçi sandığına gidişinde 18'ine bile gelmemişti. Genç yaşta tulumbacılığın ve kabadayılığın alfabesinden çabuk geçen Ali, bütün bunlara rağmen ne zaman musluğu açacağına, ne zaman kapayacağına dair bir hayat tecrübesinden uzaktı ve kartaloş bir Rum dinlerinin geçkin ama şehvetli kollarında ömür tüketmişti.

Kâhya İsmail onu bulduğunda bitap ve işte o lakaba uygun "çiroz" haline gelmişti. Dayılar tarafından ne tulumbacılara, ne arkadaşlarına ve İsmail Kâhyaya gösterilen Çiroz Ali, giderek kuvvetten düşecekti. Dayıları dededen kalma evler ile yaldızlı kayığın üstüne oturmak için bu fidan gibi delikanlıyı çırpıya döndürüp bir şilte üzerine atmışlardı.

Öldüğünde 1897 yazıydı.

Zengin yaşamış, yoksul ölmüştü. Hızlı yaşamış, yavaş ölmüştü. Rivayettir, Bakırköy'den Eyüp'e cenazesi izdiham yüzünden hayli gecikmiş ve öğle namazına zar zor yetişmişti. Tokmaktepe'de Tahdilli Baba Türbesi yanına gömülen Ali, 600 tulumbacı ve bir o kadar dost düşman tarafından öbür dünyaya uğurlanmıştı.

Çok yangın görmüş, çok yangın söndürmüş Çiroz'un bu kadar şöhreti nasıl olup da 20 yaşa sığdırdığını bilmek mümkün değildir.

LAZ ALİ'DEN KIZ ALİ'YE

Öbür adı "Dinikuru Laz" olup II. Mahmud döneminin ilk yıllarında Üsküdar taraflarında sert eşmiş bir Yeniçeri rüzgârıdır. 29'uncu Bölük'ün neferi iken "semer devirmiş"ti. Bir bölükten diğer bölüğe geçmenin "semer devirmek" olarak tanımlanıp, hakaret sayıldığı dönemde Laz Ali kimseyi tanımamıştı.

Eski bölüğü bu hakareti kabullenmeyip Laz Ali'ye tuttukları kini büyüttükçe büyütmüşlerdi. Bir o kadar zorba ve kitipiyozla uğraşıp bela dehlizlerinden geçmiş ve sonunda Tersane Zindanı'ndaki demir bukağı çıkarıp sessiz hayata demir atmıştı.

Erkek olup da erkekliği şanına göre yaşamayanlar çoktur. "Kız" denilip de erkek elinin değmeyeceği nice işe bulaşanlar da vardır.

Meşrutiyet döneminin namlı külhanisi Kız Ali yahut öbür adı ile Sarı Ali, Haseki'de Kadiri Dergâhı'nın postnişini Baba Efendi'nin torunuydu. Nevcivanlık döneminde bedbederliğini nazik eda ile örtmüş ve bu yolun "ince"lerinden biri olarak nam kazanmıştı.

Mükemmel ut çalmış, işret meclislerinde hem kadeh, hem de yatak devirmiş, vurucu, kırıcı, aynı zamanda "çıtkırıldım" biri olup, "bir dalda iki kiraz" misali yaşamıştı. Topkapı tramvayını soymak cüretini gösterir ilk şerirdir. Mütareke döneminde azgınlığı son haddine ulaşmış ve derdest edilerek Bursa Hapishanesi'ne postalanmıştı.

"Bir kere eğilmişin, bir kere doğrulması zor" diyenleri haklı çıkaran bir sonu vardır. Kız Ali'nin mangal maşasından imal edilmiş bir şişle mahpushanede çökertilip şişlenmesinde hem cinsi, hem de hissi birtakım hesapların olması muhtemeldir.

MART DOKUZU ALİ

Ali deyince akla gelenlerin sayısı az olmaz. "Mart Dokuzu" diye isimlendirilen II. Abdülhamid döneminde hem tulumbacı namı, hem de bileği bükülmez şöhret bırakmıştı. Mektep görmüş, ilim irfan almış nadir kabadayılardan olup, Üsküdar'da volta atmıştır. Namı İcadiye, Duvardibi'nde kalmamış, Selimiye'den Çamlıca eteklerine kadar yürümüştü. Reşat Ekrem Koçu'nun müphem ve rivayet ağırlıklı konularda başvurduğu Üsküdarlı Vasıf Hoca'nın tarifi şöyledir:

"Diyebilirim ki, zamanında en kuvvetlisi ve en sabırlısı ve canı dayanıklısı idi. Ama manda gibi bir adamdı. Vurdumduymaz denilse yeri vardı. Bir defa bir öküz arabasını tekerleklerinden tutunca, iki üç arşın öbür tarafa çevirmişti. Bir defa da o zamanları idrak etmiş bütün Üsküdarlılar bilir, kömür yüklü bir manda arabası üstüne devrilmiş, pamuk torbasının altından kalkar gibi doğrulmuştu. Fazla yağmurlarda selin ortasında durur, manda gibi oturur ve uzanırdı. Hatta yine böyle bir gecede daire tulumbacılarından Kara Mehmed Mart Dokuzu'nu kasığından yaralamış, rahmetli Topkapı bayırından inen suların ortasına oturmuş, kuşağından rakı şişesini çıkarıp 'Kırılmamış be!' diyerek çekmeye devam etmişti."

Mart Dokuzu Ali'nin "Kürt Ali"den farkı, dayılığını tatlı hayata sarkıtmaması ve bir cepten aldığını eteğe dökmeyişidir.

Aynı dönemin Ali'lerinden olan bu kabadayı içki, kadın ve civan arasında mekik dokumuş, bir yerden bir yere bıçak oynatmıştır. Sabıkası sadece polisiye olmayıp, sevdadan yana da sabıkalıdır.

Galata balozlarının müdavimi olmakla kalmamış ham kantocu kızları, hem de onlara vurgun sevdazadeler ile mirasyedileri vurmuştur.

SAMURKAŞ ALİ

Samurkaş "mahbub Ali" ile karıştırılmaması gereken "Samurkaş Ali"nin tevellüdü ve bu yola baş koyuşu II. Mahmud dönemine rastlar. O da Üsküdar'ın namlı kabadayılarından olup diğerlerine nazaran baldırı çıplaklardandır. Üsküdar'ın muhafızına verilen yeniçeri ortalarından 59. Bölük'ün neferlerinden olan Samurkaş'ın yiğitlik sayfasına geçecek tek satırı olmayıp, bir yığın çamurun sahibidir. Cabi Said'e göre bu su testisinin su yolunda kırılma tarihi 1808'dir. Bekir Ağa tarafından şerir ortağı Kömürcü Hüseyin ile tepelenmiş ve Balıkpazarı'nda asılmıştır.

SÜRTÜK ALİ

II. Mahmud devrinin ilk saltanat yıllarında ele avuca sığmaz, vurucu kırıcı baldırı çıplaklardan Sürtük Ali, Çotra lakaplı ortağı ile Galata'nın altını üstüne getirmişti (1811).

Zorbalığı ve cinayetleri son haddine ulaştığında Büyükdere'de Kaptan Paşa'nın "Her ne olursa olsun, derdest edilip huzura getirile!" buyruğu ile paçayı kaptırmıştı. Kendisini koruyacak ayakdaş, sineceği bir izbe bulamayan Sürtük Ali, Çotra ile demir bukağılara vurulmuş bir kayıkla paşaya gönderilmek istenmişti. Son ümitle kelleyi koltuğa alıp denize atlayan Sürtük Ali hem kendini, hem de Çotra'yı deniz dibine batırmıştı.

TIĞLI ALİ

59. Yeniçeri Ortası'ndan nedense kayda değer bir doğruluk değil de, hep yanlışlık çıkar. Tam manasıyla münafıklar bölüğüdür.

Üsküdar'ı soyup soğana çevirip, semtin Toygartepe'sinde bir de mükellef kahve açan Tığlı, fıskiyeli havuzu bulunan bu kahveyi batakhane yapmıştı.

Etrafında sadece hapçı ve ayvacı takımı beslemeyen ırz ve namusu çoktan terk etmiş fuhuş müptelası aşüfteleri de kıskacına alan Tığlı Ali'nin ırz ehli bir kadına yaptığını iblis yapmazdı.

Aşüftesini bu kadının peşine takıp, çeşitli bahane dilleri ile eve kapatan şerir zorbalığını sürdürmüştü. Hergeleden kurtulduktan sonra Rumeli yakasına taşınan kadın, yine bu beladan sıyrılamamış ve sonunda evine dönemeyecek kadar lekelenmişti. Artık Tığlı'nın avanesine veriliyor, yeniçeri külhanilerine oynatılıyordu.

Güzelliği Üsküdar'ı aşan kadının akıbeti meçhul ama Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelmesiyle zorbaların ve Ali'nin gözü yılmıştı. Bir süre Yalova'da saklanmış, Reşat Ekrem Koçu'nun ifadesiyle Alemdar'ın ölümünden sonra ortaya çıkmıştı. Kahvesinin kapısına 59. Orta'nın nişanını yeniden takmıştı. Ama bu defa ortanın bazı neferlerinin namus damarları kabaracak ve kahveyi basacaklardı.

Bu hareket Ali'nin son kararının verilmesi anlamını taşıyordu.

"ÇİZMELİ"LER

"Çizmeli" dedikleri baldırı çıplak güruhun müstesnasıdır. Çizmeden bozma konçları kesilip alınan "katır kundura"ya hiç düşmemişti. Külhaniliği kadar şıklığını da ayağa düşürmeyen tam bir İstanbul bıçkınıdır.

"Çizmeden bozma katır/ ne gönül bilir, ne hatır."

O hatır da gönül de biliyor olmalı ki, Üsküdarlı halk şairi Aşı Razi'nin manzumesi ile ölçülmüştür. Aşık Razi'nin "çizmeli bıçkın"a düştüğü satırlar hayli "yumuşak"çadır. Böylesine sert bir bıçkına hitap tarzından "çizmeli" değil, mokasenli bir janti anlaşılır:

"Kırk yıl İstanbul'u gezdim gezeli
Hele meşrebimce seçtim güzeli
Bir serkeş haylazı hüme pervazı
Bıçkınlar içinde namı Çizmeli..."

Külahını çatık kaşına yıkan, şekavete meyli fazla, işmarı külhanca, ebruları hançerdir. Manayı daha da kuvvetlendirecek tarzda şair onun hakkında "Yalınayağı öpülecek bir Çizmeli" der.

1877 tarihi düşülen manzumedeki methiye ile meşhur Çizmeli meyhanesine yapılan methiyeye bakıp bir lahza düşünmekteyim.

"Ne arasan bulunur, onda ne istersen çok
Meclisinde hemen kuşsütü yok..."

Devrin kalender ve her dem taze meraklısı Enderunlu Fazıl, divanesi olduğu nevcivanları *Defter-i Aşk* isimli eserinde anlatırken, Köçek İsmail'in uğrak yeri de "Çizmeli" meyhanesi olur: "Çizmeli'den kesilir mi ayağı?"

Bu meyhanenin çizmeliler ve çizmesizlerin buluştuğu bir nevi meşk karargâhı olduğunu anlıyoruz. Köçek İsmail de orada-

dır, köçek oynatanlar da oradadır.

"Çizmeli" adı sadece çizmeden gelmiyor gibi. Sanki çizmeliler için özel verilmiş bir isim.

"Çizmeden yukarı çıkmak" konusunda fütursuz davranışların muhabbethanesi gibi geliyor bana.

ESKİ ZAMAN DÜŞLERİ

Gerçeğin ne kadar içindeyse, düşlerin de o kadar dışında değildir insan. Hele yıllarla birlikte koca bir şehir de yitirilmiş ve Dersaadet'e muhteşemlik kazandıran mekânlar insanları ile yok olup gitmişse düşler daha da baskın olacaktır.

Tokatlıyan ve Pera Palas duruyor olabilir. Dıştan baktığınızda hepsi karşınızdadır.

Garden Bar'a, Fransız Tiyatrosu ya da Odeon'a kazık çakan Artin'in, Arakel'in veya Marko'nun Degustasyon'dan önce var olan Kafevayal'da yeni çapkınlıklara hazırlandığını hissediyorum.

Çok kibar ecnebi müşteriler, üstünde yüksek yakalı, kolalı gömlek, kuyruklu ceket, gözlerinde monokl, ellerinde beyaz eldiven ve gümüş saplı bastonları ile tatlı su Frenkleri mazinin karanlığından çıkıp geliyor.

Onlara Lüksemburg Bilardo Salonu'ndan istekamın tecrübesini anlatmayı dilerdim. Mısır Apartmanı'nın altındaki Hanaki'nin birahanesine fırlayıp Pandeli'nin elinden bir kadeh vurabilirdim masalarına.

Bütün garsonlara geleceğimden geçmişime, birer duble ısmarlayacak kadar zengin de düşlerim. Hepsi farklı yanları ile düşlerimde yer alma savaşı verdiklerinde "Yağma yok, düşlerime ancak enteresan olan girebilir" diye itiraz şerhi koymak isterim.

Mesela Rum garson Manolaki için, Fehim Paşa'nın silahşoru Arif Bey'in bir şarkı yazmasına ne dersiniz?

Arif Bey kesme billur kadehlerden bir tek attıktan sonra olmuştur her şey. İçeri Matlı Mustafa girmiş ve elinden birkaç ay önce bıçak alan Arif Bey'e keskin bir laf atmıştır. Kör Zaharyas ile Paçacı Mişon da oradadır. Onlar da Arif Bey'e diş bilemektedirler. Ama bu işin de raconu vardır ve iki kişi kozunu paylaştığında üçüncüye karışmamak gerektiğini bilirler.

Laftan sonra bıçak yerine silah atar Matlı Mustafa.

Arif Bey teke tek bıçak beklerken bir kurşunla öder hem geç-

mişin faturasını, hem de geleceğin hesabını.

Bağıranlar, koşuşmalar ve zaptiyeler. Etliye sütlüye karışmayan müşteriler için olağanüstü, tüyen kaşalotlar için olağan bir Beyoğlu gecesidir yaşanan.

Hafızamda bir başka Fani daha olup onu Tarlabaşı dilberi diye hatırlarım. 1900'de Çubukçu Sokağı'nda otururken 25 yaşındaydı. Dillere destan olan güzelliği ile namlı kabadayı Panayot'a abayı yakmıştı. Panayot "Kız" diye nam almıştır ama delidoludur. Fani'nin Vangel adında biri ile muhabbet ettiğini kulağına fısıldadıklarında bıçağını bir güzel bileyi taşından geçirecektir. İkisini birden doğrar. Geriye bu hazin olaya istinaden bir destan, bize yazmak kalacaktır:

"Kız Panayot dedikleri hergele
Savurdu bıçağı vurdu rasgele
Harcandı Fani'nin yolunda civan
Pek yazık oldu Vangel'e..."

GALATA BALOZLARI VE GEDİKLİ MEYHANELERİ

Galata anlatılmaya değer.

Oda varsa odalık da olacaktır. Eski gedikli meyhanelerin hususiyetini müdavimlerini eğlendiren hünerli rakkase ve köçekleri de barındırırdı. Çoğunluğu Kıpti olan köçekler kendilerine mâniler ve destanlar yazılacak kadar ünlüydüler. Beyoğlu'nun azılı zorbaları tarafından çok civanın bu odalara kapatıldığını Reşat Ekrem Koçu Hoca ballandıra ballandıra anlatır.

Onlar ve müdavimleri birbirini tanırdı. Biri hizmet, öbürü keyif etmekte olup hava kararmaya yüz tuttuğunda ortaya çıkar ve elindeki fiske şamdanla masaları dolaşırdı. Fiske şamdanından alev sofra şamdanına değdi mi artık muhabbet alevlendi demekti. Bütün masalar ustanın safasını aldıktan sonra sıra büyük orta kandilin yakılmasına gelir ve ondan sonra da "gel keyfim gel" başlardı.

Gedikli meyhanelerin tezgâhları bir iki tek atıp sıvışacaklarla çevriliydi. Tezgâhın üzerinde bir dizi tabak bulunur, fasulye pilakisinden evde hazırlanmış lahana turşusuna kadar dolu tabaklar hayli göz doyurucuydu.

Esnaf kalfa ve çırakları, keseleri ve yaşları icabı ağaları ile karşı karşıya gelmekten çekinir, meyhane adabı pişene kadar "kabakçı" muamelesi görürdü. Bu kıdemsizlerin yanı sıra evine dönmeden önce dükkâna uğrayan ve adını "akşamcıya" çıkarmaya özen gösterenler de vardı.

Ali Rıza Bey bu âlemlere fırça atan isimlerdendir:

"Galata ve Beyoğlu civarındaki kumarhaneler, şehveti gıcıklayıcı resimlerle süslenmiş gazinolar, kafeşantanlar arttı."

Balozlar ise çalgılı olduğundan her elini kolunu sallayan buraya giremezdi. Karafaki rakının kadehi kuruşa, bardak bira ise yüz paraya... Baloz artık giderek azalan "saz"ın öncüsü müşteriyi kesip, rengârenk atlas bluzları ile işveli kahkahalar atan kadınlar etrafı çınlatıyor.

30 yıl sonra döndüğü Galata'ya hâkim olmaktansa, bir küçük baloza sahip olmayı kabullenen Yorgi Galata balozlarının dehşeti bakımından örnektir. Yorgi aklı kör, bıçağı keskinlerle boğuşmaktansa, tayfaları ile karanlığa sığınmıştır. Yan bakıp dalga geçen ve her zaman maraza çıkaranlara tezgâh altından aba göstermek sadece Yorgi için değil, balozlar için söz konusudur.

Aynalı Sokak karşısına düşen ve tramvay yoluna çıkan Manol'un meyhanesi de bıçkınlar yatağı idi. Boğazkesen'in Firuzağa'nın kabadayıları tezgâha çöreklenip turu bittikten sonra bir araba kötek yiyecek ve ramazanda içki içmenin cezasını altınla ödeyeceklerdir. Mastika'dan şaraba kadar demlenirlerdi.

ATEŞ GÜZELİ: YAK BENİ LÜSİ YAK

Yüksekkaldırım'daki "atış çadırı"nda "dünyanın en son harikası bıyıklı kadın Mariça" ve "Denizkızı Küçük Eftelya"yı takdim eden ve bu vesile ile arz-ı endam Tüfekçi kadın bin yaşına da gelsem hafızamdan silinmez. Ayakkabısı basık, suratı zifiri karanlık, hergele çekmiş sustalısını bağırıyordu:

"Yak beni Lüsi!" diye.

Lüsi oralı bile olmadı. Çadırdan çıkan iki ızbandut gayet sessiz ve derinden giderek hergeleyi oracıkta "pata küt" leşe çevirdiler...

Hadiseye muttali olan, ama "güme gitmek"ten çekinip sadece seyirci olanlar hemen bildiklerini anlatmaya başlamıştı. Bu tüfekçi kadın meğer "Yaldızlı Lüsyen"miş. Anası o yolun yolcusu olan bu kadın...

Bu ahval içinde Lüsi'nin "kaderin cilvesi" ile mi bilemeyiz ilk gençlik çağında hayli hasara uğradığı muhakkaktır. Ahmet Rasim, Ercüment Ekrem ya da Muhtar Alus gibi yazarların bazı yazılarında iffet mücadelesinde yenik düşmüş kader kurbanları da yer alır. Bu Lüsi de bunlardan biri olup, daima nefsi müdafaa içindedir. Halkın dar-ı meseli "Anasına bak, kızını al" sanki onun için söylenmiştir. Hem anası, hem de kızı bu iltifata layıktır.

Kuledibi'nin haneberduş kefereleri ile hırgür çıkarmakta üstüne olmayan Tarlabaşı'nın fistanı yırtıkları ondan hiçbir zaman pas alamamıştır.

O zamanlar Pera'nın en afili keferelerinden biri olan Mösyö Rafael, yaşlılığında bile bastona değil, bu gevrek kadın vücuduna yaslananlardandır. Mösyö Rafael'e, II. Meşrutiyet'ten miras kalan bu fütursuz hayatın içinde şüphesiz çok kadın vardır. Ama Lüsi, önemli bir yer kaplar. Babası Galata bankerlerinden olup, bizim Osmanlı ticaret erbabının hayatını mürekkep faizle boyamıştı. Faize faiz sistemi ile adam boğan "iktisadi" bir katil yani.

Mösyö Rafael uzaktan bakıldığında St. Germain'den bir ressam veya Rıza Tevfik tipli filozof bir şairdir. Şişhane Yokuşu'nda-

ki Jale Gazinosu'nun bir numaralı müdavimidir.

Lüsi'nin kanında hafif Makedonluk vardır. Anasının evinden muhallebici Lambo'ya iltica ettiğinde fıkır fıkır on sekizlik bir tazedir. Muhallebici Lambo da parayı verdi mi, kadını "kazandibi" gören İşkodralı palabıyıklardan biri... Lüsi'yi, Rafael'e nasıl kaptırdığının sosyolojik tahlili kulaklara küpe olması bakımından şöyle olabilir:

Hata bir: Lambo, kokuyu alıp her akşam muhallebici dükkânına uğrayan Rafael'e fevkalade lezzetli "tavukgöğsü"nden bahsetmiştir.

Hata iki: Herkesi kendi gibi sarhoş zannedip "gündüz insan, gece kurt" olan Rafael'e evde yatak serdirmiştir.

Hata üç: Kendi düşen ağlamaz.

AMBER DUDU

1908 Meşrutiyeti'nden sonra adı çok duyulmuş, fettan ve aynı zamanda işveyi sanat eylemişler arasında ön sırayı tutmuş biridir.

Meşrutiyetin hürriyet ahvalinden olmalı, o da kıyafet mecburiyetinden sıyrılıp, üryan hürriyetini ilanda mahzur görmemişti.

Umumi harp ile mütarekede, Bayrak Sokağı'na giren bekârlar ile yol şaşıranlara "bayram" yaptırmıştır. Nabza göre şerbet veren kefere umumhanecinin Beyoğlu'nda felekten gece çalıp ertesi günü şapka düşürenlere latife malzemesi olmuştu. Vaziyeti görenler, Beyoğlu'ndaki muhabbetini ismini anarak şöyle sesleniyorlardı:

"Maşallah, maşallah efendim yeni 'Amber' kokuyorsunuz."

Bu dönemlerin kadınlarından Anaki de şöhret yapmıştı. Karadenizli bir Rum olup, dilberliğine eş tanımaz, sesi güzel ve ut çalardı. O derece ünlü idi ki Trabzon'dan Sinop'a kadar adına türküler yakılmıştı:

"Anikam al udunu çal bakayım
Bir taraftan keyfe bakalım
Çalgı bitsin Anikam yatalım..."

Şen şakrak ve curcunalı türkülerin kahramanı Anika bir ara dağa kaldırılmıştı. Kadri Bey ki (*Büyük Türk Lugati* müellifi ve *Tanin* gazetesini neşredenlerden Hüseyin Kâzım Bey'in babasıdır) Trabzon Vvlisi iken zaptiyelerini zorbaların üstüne salıp onu kurtarmıştı.

Haşeratlardan kurtulup kapağı Beyoğlu'na atan Anika elmaslarla donanmış, yoluna avuç dolusu para dökülmüştü. Sadece Beyoğlu'nda değil Göksu'da, Sarıyer'de tantana ile yaşamış ve onca paşazade varken bir serseriye tutulmuştu.

Dayalı döşeli saray yavrusu evlerden Kasımpaşa Kulaksız'da

ahşap küçük bir eve girdiğinde Müslüman olmuş ve "Hadiye" adını almıştı. Sermet Muhtar Alus'un zengin anlatımı ile koca Anita'yı sekiz yerinden mıhlamıştı.

MADAM BELA

Madam Bela'nın meyhanesinin İstanbul'da önemli bir yeri vardır. Bela'nın aslen nereli olduğu bilinmez. Ama İstanbul azınlığından kesinlikle değildir. Adına bakarsanız Macar olabilir. Ya da Lehistan veya Romen kırması...

İkinci Abdülhamid döneminin bu meyhanesi, aynı zamanda otel hizmeti de verir. Madam Bela işletmeciliğe başladığında yaş olarak 40'ı yuvarlamıştır ama en fazla 25 gösterir ve gören "41 kere maşallah" çeker.

Otel ve meyhanesinde 16'lık Midilli gençleri çalıştırırdı. Kiminin tadına bakar, kimine de baktırırdı. "Kız İstavro" olarak tanınan Adalı bir palikaryayı temiz pak edip giydirmiş ve eteğinin dibine almıştı. Oynaşı bu delikanlı bir taşla üç kuş vuranlardandır. Bunlar yetmiyormuş gibi, hem Kuledibi'nden bir genç fahişenin, hem de Bıçakçı Petri'nin yanaşmasıdır.

Bela, Petri ve fahişe arasında fır dönen bu meyhane gülü bir gün soluverir. Madam Bela Istavro'yu fahişenin evinde basıp bir güzel şişler. Ama Bela bu vartayı da diğerleri gibi atlatabilecek kadar işinin ehlidir.

Onlarca geminin demirlediği İstanbul'da serüvenci denizcilerin uğrak yeri olan "Bela" zaman zaman gazetelerin diline düşer.

İstanbul Ansiklopedisi'nin hazırlanmasında emeği geçen Üsküdarlı Vasıf 1887 tarihli İstanbul gazetelerinde Bela'nın yerinden "tulumbacılar yatağı" olarak söz edilmesinin, büyük tepkilere neden olduğunu belirtir. Bu tabirden alınan 300 tulumbacı gazetelere teessüflerini gönderince, yayıncılar özür dilerler. Tulumbacıların da ayrı bir özür dileme yöntemi olduğunu anlayabiliyoruz. O zamanlar öyle "tavzih" yani "düzeltme" yok, tulumbacı bu gerekli düzeltmeyi kendi yapıyor, Üsküdarlı Vasıf anladığımız kadarı ile paçayı iyi kurtarmış.

Kurtarmış çünkü, Reşat Bey'in çok tuttuğu Razi Bey'in meydan mısralarında destanımsı anlatımlarında pek galiz tulumbacı-

ları hedef alan pek galiz ve menfi ifadelerine pek rastlamadım. Anlaşılıyor ki tulumbacılar yazıişleri mesul müdürü ile Üsküdarlı Razi'ye fiili olmayabilir ama ufaktan şifahi düzeltme geçmişler. Sonrası mı? Az yergi, çok övgü ile tulumbacılarla ilgili maddeler renklenmiştir.

Reşat Bey ne derse odur, bunu Sermet Bey de söyler. Çünkü Koçu, bileğinin hakkı ile Vefa Lisesi sıralarından zirveye tırmanmıştı. Derginin kâğıt parasını okuyucudan isteyen, yardım eli uzatanlara müteşekkir olduğunu *İstanbul Ansiklopedisi*'nde ilan eden, devlete ilan verin diye yalvaran Reşat Bey yüzlerce akademik isme sıfat makam ve para kazandırmıştı.

O hiç kazanamadı, biz ise onu kazandık.

Sermet Muhtar Alus *Onikiler* romanında da işte bu meyhaneden söz eder:

"Madam Bela'nın oteli tam bir bela yatağıydı. Madam Bela da bela çiçeği mübarek, Galata'nın en namlı, en bitirim batakhanesi... Gazinosunda da sayısı 5'ten aşağı düşmeyen Leh dilberleri arz-ı endam eder."

Yangında kül olup giden bu mekânın "cenabet"liği su götürmez. Mahzeninde çok sayıda iskelet bulunmasının başkaca izahı yoktur. Toy delikanlıların, yorgun ve sarhoş denizcilerin "derdest" edildiği bu meyhanede servisin ne biçim olduğunu böylece anlatmış olduk.

O dönemin gazeteleri, Bela'nın otel ve meyhanesi için Galata'da Leblebici Sokağı'nı adres olarak gösterirler. 1930'ların şehir rehberlerinde bu sokağın adı "Leblebici Şaban" olarak geçer...

ARAP ABDO

Refii Cevat Ulunay'ın çok bilinen eski İstanbul kabadayılarına kadar kıyıda köşede kalmış simaları hatırlamak gerekiyor. Necmi Onur'un, *Milliyet* gazetesinde Ulunay'ı dinleyip kaleme aldığı Arap Abdo ayrıntıları ile çekicidir.*

Arap Abdo'nun hayatı film olacak kadar renklidir. Romanda Rum dilberi Niça ile olan beraberliği dillere destandır. Onur, bu beraberliği Niça'nın şuhluğu ve dilberliğine uygun bir dille kaleme almıştır.

Abdo tabanca, saldırma ve ustura taşırdı. Sağ çizmesinin koncunda "söğüt yaprağı" tabir edilen bıçağı da ihtiyat olarak bulundururdu. Ağır işitmesine rağmen sezgileri ile duyduğu şeklindeki görüşleri çok sayıdaki pusudan sağ salim çıkması doğrulamaktadır.

Aksaray'daki Kuşbazlar Kahvesi'nde rahleden geçmiş, Çukurçeşme'den diploma almıştı. Daha çok Beyoğlu'nun Galata bölgesinde boy gösterip Mirasyedi Necip ile Saraylı Muhittin'in avanesini haklamakla şöhreti yapmıştı. Hele pusuda gafil avladığı Çekçek Hüseyin'i don gömlek soyarak dolaştırması dillerden düşmemişti.

---

* *Arap Abdo, Necmi Onur, Halk Yayınevi, 1974*

ESKİ "BABA"LAR

Bazıları ipekli sakız veya Trablus kuşağı kuşanmayabilirler. Üstlerinde iri düğmeli "patatuka" da olmayabilir.

Yumurta topuk eski zamanı çok çiğneyip, giderek ökçesi aşındığından bir kenara atılmıştır. Ya da basık arkalı şıpıdıkların yerini Teksasvari püsküllü, "Amerikan çizmesi" de almış olabilir. Zaten kendi içinde çok farklı manalar ifade eden kabadayılık, şimdilerde gerçekten tam "kaba"dayılık ihtiva etmektedir.

Günümüz külhaniliğinde ne sol göğüs altından sarkıtılan tek veya çift ağızlı "karakulak", ne de "kartal kanat" gidişte kulak büklümlerinden arsız bakan aslan başlı bir silah var artık.

Garibanı korumak, fakire mangiz dökmek veya mahallenin namusunu göğüsleyip kasatura sallamak gibi, kimilerince "babayiğit"likle yorumlanan hayat, galiba çok gerilerde kalmış bulunuyor. Zamanımızda başkalarının adına tetik çekmek gibi "vekâleten kabadayılık" yapılıyor. Makineli teknolojik babalık, doğuştan olan cesareti bir tetikçiye "ciro etmek" gibi bir davranış "külhani literatür"de yer bulamıyor.

Pusuya düşürmek, arkadan vurmak gibi yürekli insanlara yakışmayan bir tavr-ı hareket içine girmek, geçmiş dönemlerin bağışlanmaz hadisesi olmuştur.

Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi Çakıcalı'dan Hrisantos'a, Fehim Paşa'dan Deli Suphi'ye kadar bir yığın isme paragraf açar. Bu yüzden babalığın lügat manasına aşina olanların "baba"lık lafını ederken şöyle bir duracaklarını ve olur olmaz herkese böyle hitap etmeyeceklerini biliyorum.

Eskilerin tabiri ile "baba"lık öyle kolay değildir. Öyleyse ailenin temel direği olan ve soyağacı yeşertenlerin taşıdıkları mümtaz sıfatı, nasıl olup ta ahlaken sükût etmişlere yakıştırabiliyorsunuz?

"Devlet baba" dışında herhangi bir "büyük baba"nın olması mantık olarak mümkün değildir. Ama ne yazık ki, bunları zamanımızın babaları "şambaba"lığa indirgemişlerdir.

Devletin dışında "baba" kabul etmemek hususiyeti, "babadan kalma" olup, hiçbir ülkenin veya ferdin bize "babalık" etmemesi gerektiğini de tarihten öğrenmiş bulunuyoruz. Harbi Umumi'den itibaren bize "babacan" tavırla yaklaşanların milleti nasıl "arka bahçe"de patakladıklarını ve bize üvey evlat muamelesi yaptıklarını unutmuş değiliz. Çok yakın dönemlerde bu memlekete "babalık" etmeye kalkanlara zaman zaman "Burası babanın evi mi?" gibilerinden karşı çıkışlar yapmışızdır.

Malum hikâye, kime baba dediysek...

13 POLİSİN KATİLİ BEYOĞLULU HRİSANTOS

Sevdi, sevildi.

Vurdu, vuruldu.

Kimi gün yaralı ceylan gibi aslan kesildi. Kimi gün el pençe divan durup korkusuna tutsak oldu. Panayia (Allah) demesine rağmen nihayetinde o da bir insandı:

"Yandım çavuşum yandım senin elinden
Çok sallanma kasatura fırlar elinden."

Hapishanede ömür törpülemiş, avlu arşınlamış ve "kavanoz dipli dünyaya" hasret çentiği çekmişler için türküler tükenmez bir hasrettir. Onlar sustuğunda konuşur duvarlar...

Hikâyemiz iki yakası bir araya gelmemiş kopuklar, külhanbeyleri, paçozlar dünyasına "loş" bir ışık olup Hrisantos'u anlatır.

Resmi takdim gerekirse Ahilya'nın oğlu olup, İstanbul 1314 (1898) tevellütlüdür. 26 Eylül 1914 tarihinde henüz 16 yaşında iken 4741 sayılı parmak izi ile fişlenmiş ve o günden sonra Panaiya Hrisantos olarak tanınmıştır. Bilançosunda 13 polis, 21 cana kıydığı yazılıdır ki, zabıta tarihinde başlı başına bir bölüm teşkil eder.

Sabıka fişinde terzi çırağı olarak görünen tak adı ile Hrisantos Anastadiyadis Ahilya, Beyoğlu Papazköprüsü'nde Bakkal Yorgi'nin 12 numaralı evinde doğmuştu. Derviş Sokağı'nda (Peremeci) umumhane işleten Andernohin'in Hrisantos'u el bebek büyüttüğü söylenemez. Çünkü babası "Ben bakkaldan sigara alayım" deyip sırra kadem basanlardandır.

İlk oyuncağı söğüt saplı bir Bursa çakısıdır. 13 yaşında mahallede caka satıyor diye birkaç çelimsizden kan almış, 5 yıl sonra da "oluklu Bursa'ya", ardından da iki tarafı ustura keskinliğindeki kamaya terfi etmişti. Kendi halinde bir kız kardeşi ile meyhane garsonu Koço adında bir ağabeyi vardı. Galata'da Acem Ali'nin kahvesine, Beyoğlu'nda ise Koço'nun esrar tekkesine takıldığın-

da, dönem düşman çizmelerinin İstanbul'u ezdiği dönemdi.

Öbür yanda ise, İstanbul kaldırımlarını fırsattan faydalanan nice kabadayı eziyordu. Kan döküp can alan bu şerirlerin arasında Huysuz Baryani, Zıpır Hristo, Allahsız Niko, Puşt Nikola, Camgöz Dimitri, Kör Galip, Zıpkın Harito, Kıranta Yakup gibi isimler vardı. Hrisantos da bu isimlerin en önemlisi olarak ustası Zafiri'den ilk dersleri almıştı.

Taksim-Boğazkesen arasında işlenen cinayette yan baktı diye boğaz kesmiş ve bu vaka ile ilk önemli dosyası açılmıştı (1918). Sonrasında sütçü dükkânında Recep Usta'yı acımadan öldürecek ve paraya el koyup kaçacaktı. Bu defa yanında Makarnacı Niko ile Fantoma Mehmet de vardı. Yakalanmış fakat hapishaneden tünel kazarak kaçmışlardı.

Hrisantos durmuyordu. Önce Taksim merkezine bağlı Polis Mehmet'i 4 kurşunla yere sermesi ile Hrisantos'un karşısına kırmızı bir çarpı işareti konulmuştu. Görüldüğü yerde vurulacaktı. Görüldüğü yerde vurulmuyor ama vuruyordu. Polis Mehmet Hrisantos'un saldırdığı Madam Despina'yı kurtarmak isterken can vermişti. Elini tetikten çekmiyordu bir türlü. Birer birer düşüyordu polisler ve polis olmayanlar.

Komiser muavini İsmail Efendi'nin kendisini takip ettiğini öğrenmiş ve Sinanköy Karakolu'nu da basmıştı.

"Hrisantos"u Ben Öldürdüm" diye hatıralarını yazan ve böylece olayı üstlenen Komiser Muavini Muharrem Bey ile Polis Müdüriyeti Umumiyesi'nin raporları hayli ilginç bilgilerle donanmıştır.*

İngilizlerin elinden kadın almakla kalmayıp don gömlek bıraktığı subayların üniformaları ile Beyoğlu'nda teftişe çıkmak, tramvay soymak, ilk bombalı soygunu gerçekleştirmek, sevgilisine tebelleş olan fabrikatörün ailesini kökünden kazımak gibi bir dolu sabıkaya sahiptir.

---

* *Hrisantos'u Ben Öldürdüm, Muharrem Bey, İstanbul*

Görüldüğü gibi Hrisantos'un hayatında sadece paçozlar, aftoslar yoktur. Onun eski İstanbul kabadayıları ile ilgisi yoktur. Gariban görünce kollamaz, zaptiye görünce sollamaz. Bu yüzden adı kabadayı değildir, hatta külhanbeyi bile olamaz, tamamı tamamına "veled-i zina bir canidir".

Fesi sıfır olup, yelek camavari. Pantolonu sağa sola yalpa vuran cinstendir ve boyun tarafı büzmeli, siyah ve mavi mintan giyer. Omza yandan asılı siyah ceketi ile akıntı çağanozu gibi yürür. Yumurta ökçeli ayakkabıları ile yolu arşınlarken, yanındakiler sağı solu kerteriz ederdi. Nara atmaz, tam tersine tilki sessizliğine bürünürdü.

Aynı kefeye koysanız, 6 Kefelonyalıyı kafa kafaya vurup, sineği kanadından duvara mıhlayan kabadayı Reyhan Ağa'nın eline bile su dökemezdi. Dedik ya, İstanbul'un içinde bulunduğu koşullardan dolayı meydanı boş bulmuş ve keçinin olmadığı yerde "Hrisantos Çelebi" olmuştu.

Polis gördü mü tam zamanında "zamkinos eden" yani kaçan Hrisantos'tan can çıkmadan huy çıkmaz.

Giderek kendi çevresinin de nefretini kazanmaya başlamıştı. İlk olta Galatasaray Merkez Memuru (Emniyet Amiri) tarafından Hrisantos'un yakın adamı Balıkçı Agaton'a atıldı.

7 Eylül 1920, günlerden salı...

Bir önceki vakadan ayağından yaralı olarak sıyrılmış, Tatavla (Kurtuluş) Direkçibaşı Sokak'taki Agaton'un evinde saklanmıştı. "İstanbul Canavarı"nın yakalanmasını onur meselesi yapan emniyet baskını gece yarısı gerçekleştirmişti. Eve korkusuzca giren polislerin başında Muharrem Bey, yanında ise Tayyar Sadık vardı. Hrisantos tavşan uykusundaydı.

Grav... Grav... Grav...

Ölmekle ölmemek arasında bir ileri bir geri gitti koca vücut. Sonra 10 kurşunu daha yedi ve yıkıldı.

Pusuya yatan Hrisantos'un kurşun yağmuruna rağmen Muharrem Bey en büyük polis katilini öldürecek ve arkadaşlarının kanını yerde bırakmayacaktı.

Hrisantos efsanesine son veren Muharrem Bey sinemanın yıldızlarından Selda Alkor'un babasıydı. Muharrem Bey daha sonra *Hrisantos'u Ben Öldürdüm* kitabını yazacaktı.

KÜLHANBEYİ, KABADAYI, TULUMBACI EDEBİYATINDA MÂNİLER, DESTANLAR

Yazılı edebiyatın, matbaanın hizmete girmesi ve matbu çabaların çoğalması şifahi edebiyatın giderek Anadolu'nun en ücra köşelerine gitmesini hızlandırır. 19. asrın sonları ile 20. asrın başlarında âşık tarzı edebiyatın söndüğü görülmüştü.

Ancak İstanbul'un neredeyse her mahallesinde kurulan ve semai kahveleri olarak adlandırılan çalgılı kahveler ile yeni bir edebi akımı başlayacaktı.

Bu yeni anlayışta eski saz şairlerinin de eserleri çalınıp söylenecek ancak farklı ağırlığı Tahir Alangu ortaya şöyle ortaya koyacaktı:*

"Tulumbacı zümresinin kabadayıca zevklerine uygun olan yeni bir edebi tarzın teşekkül etmekte olduğunu görüyoruz. Bu yeni muhitte de eski saz şiiri ananesinin devam ettiğini, eski büyük saz şairlerinin eserlerinin her zaman çalınıp söylendiğini biliyoruz. Âşık edebiyatının gerileme devirlerinde İstanbul'un hareketli muhitlerinde bu edebiyata yeni bir yaşama yolu açan bu tarzın ömrü pek kısa oldu. Başlangıcı Tavukpazarı kahvelerine anması gereken bu sınıf edebiyatı, en parlak devrini Abdülhamid (1876-1909) zamanında yaşayarak 1926-1927 senelerinde bazı belediye ve inzibati ıslahat sonunda cemiyetleri dağıtan külhanbeyleri ile beraber tarihe karıştı."

"Âşık edebiyatı" içinde yer alan "külhanbeyi tarzı edebiyat" üzerine bazı şeyler söylendiğini ancak bu tarzın meydana getirdiği eserlerden yeterli örnekler verilmediğini öne süren Alangu, İstanbul'un muhtelif semtlerinde açılan çalgıcı kahveleri ile mahalle aralarındaki tulumbacı kahvelerinde âşık tarzının esas ve

---

* *"Çalgılı kahvelerdeki külhanbeyi edebiyatı ve numuneleri", Tahir Alangu, İstanbul Yazıları, Ahmet İhsan Matbaası, 1943*

nevilerinin değişmeden yaşadığını belirtmektedir.

Ahmet Rasim, Ahmet Cevat, Osman Cemal Kaygılı, Mehmet Halit Bayrı ve Ahmet Cemal Çankırılı gibi bazı örnek isimler Tavukpazarı âşık kahvelerinden tulumbacı kahvelerine intikal eden geçişi çeşitli vesilelerle takdim etmişlerdi.

Çoğunlukla ünlü mahalle tulumbacılarının bulunduğu semtlerde açılan kahvelerde burayı ziyarette bulunan halk, semaiciler, destancılar, mâniciler ve onlara refakat eden çalgıcılar (müzisyenler) ayrı bir dünyada yaşamışlardı.

Destanlar şifahi anlatım dışında genellikle tek yaprak veya 4 sayfa matbu olarak basılır ve çoğunlukla uygun sesli satıcılar tarafından parçalar okunarak satılırdı. Sadece konumuzu içeren destanlar kadar, "Zamparalar" ya da "Baskın", "Gelin kaynana kavgası" gibi herkesin merakına mucip olacak destanlar da yer alacaktı.

"Komiser Hüsamettin'in Destanı", "Karı-Koca Destanı", "Yemen Destanı" dinleyenlerin alaka gösterdiği destanlar arasındaydı.

GÖZ YAŞARTAN DESTANLAR

Destanların içinde bizzat yer alan yani yazan, basan ve yayınlayan kişilerin külhanbeyi-tulumbacı örnekleri üzerinde duran araştırmacı Mehmet Ergün'ün yaptığı gözlem dikkat çekicidir.*

Meydan şairlerinden Üsküdarlı Vasıf Hoca, kendisi gibi meydan şairi olan Âşık Razi'den söz ederek Hafız Fatma Hanım'ın ağzından Tulumbacı Altınbaş Mustafa için yazılmış Destan'ın nasıl ilgi gördüğünü şöyle anlatacaktır.

"Razi destanı bastırdı. Bin nüsha sadece Üsküdar'da birkaç saat içinde kapış kapış satıldı. Nüshasını 5 paraya alan 10 kuruşa bir başkasına sattı. Bunun üzerine bin nüsha daha basıldı. On bin nüsha olsa o da satılacaktı."

Bu bilgiyi veren Üsküdarlı Vasıf Hoca kabadayı Arap Süleyman için şöyle bir ek yapıyor:

"Cinayet İstanbul'da bilhassa tulumbacılarla bahriyeliler arasında o kadar büyük bir teessür uyandırdı ki, devrin âdetince vaka üzerine 28 kıtalık bir destan yazıp bastırdım; beş bin nüsha kapışılarak tükendi. Paranın bereketli zamanı, tanesi beş paradan 5.5 altın getirdi. O zamanlar İstanbul'da iki bin nüsha satılır gazete yoktu. Destanın derhal taklidi çıktı. Rivayete göre iki üç bin nüsha da o taklit baskıdan satılmış."

Kabadayı destanlarında ölenden olumlu, öldürenden ise olumsuz bahsedilir. Hatta yok yoluna giden, birdenbire canıgönülden anlatımla hak yoluna eriştiği ve okurlardan vefa ve dua beklediği dile getirilir.

Destani ifadeler takdim edilen hal tercümesi ile okuyucuya gurbet eline uzanan bu hayatta muradına erememiş bir tulumbacının sonraki hayatta yaşayacağına neredeyse yemin edecektir.

Kötülük dolu bir dünyada iyilikle bezenmiş bir yiğidi anlatan destani ifadeler öylesine etkilidir ki, dinleyenlerin kimi zaman gözleri dolacaktır.

---

* *Toplumsal Tarih dergisi, Sayı: 86, Şubat 2001*

Destanlardaki kabadayı tulumbacılara meraklı bir gözle baktığımızda bazı semtlerin külhanileriyle karşılaşırız

Toygarlı Rıza'nın da yer aldığı Üsküdar Karakollular, pençesi kuvvetli olarak anılan Üsküdarlı Mart Dokuzlu Ali, merkez tulumbacısı Kara Mehmet, Yazmacı lakabı ile maruf Artino'nun omuzdaşı Yervant, Kumkapılı Dikran, melanet yoluna sapan Cibali sandığı uşaklarından bed tiynetli olarak anılan Dilaver, Galata'nın namlı külhanı Laz Dimitri ve adını anmadığımız niceleri, hem âşıkların dilinde hem de destancıların dilinde yaşatılmıştı.

KÜLHANBEYLERİ ÜZERİNE MÂNİLER

Ayaklı mâniler arasında yer almış külhanbeyleri üzerine söylenmiş, iki satırlık deyişler arasında şu örnekleri verebiliriz:

"Aleyhimde laf istemem, dök efkârın meydana
Ahbabı arzulayıp geldim Galata'daki meydana..."

***

"Otur oturduğun yerde, kim attı taşı sana?
Çünkü civan senindir, arkanda taşısana..."

***

"Mevlam sevda vermesin, hiçbir kulun başına
Üç beş ahbap bir olduk, çıktık Bağlarbaşı'na..."

***

"Makinemiz işe hazır, fayraptır ocağımız
Bize Tophaneli derler, kanlıdır bıçağımız..."

***

"Kurum kurum oturup, mahallende kurulma
Su testisi su yolunda kırılır, laf dinlemez tulumba..."

***

"Mevlam bir yâr vermiş, bir de iki uçlu bıçak
Kar demez kış demez, göğsümde filizlenir sıcak..."

KABADAYI VE TULUMBACI KANTOLARI

Osmanlı döneminde tiyatro sahneleri sadece oyunlara mekân olmamıştı. Özellikle ramazan geceleri de dahil olmak üzere eğlence merkezleriydi.

Sahneler dönemim ünlü kantocuları ile renklenir, söyledikleri kantolarla ortalığı kırar geçirirlerdi. Kantocu deyip geçmeyin, aralarında besteler yapanlar da vardı ve Peruz'un iki yüze yakın bestesi olduğu bilinir.

Bu mekânlara esnafından paşasına, mirasyedisinden kabadayısına her türlü insan gelirdi. Dolayısıyla kantolar da buna uygun olarak yazılmış, her kesime hitap eden kantolar uzun zaman söylenmişti.

Kabadayı ya da tulumbacı kantolarının da yer alması kaçınılmazdı.

Rast Kanto

"Yangın var, yangın var yanıyorum
Yetişin gardaşlar tutuşuyorum
Mis kokulu hanımeli
Müsaadesiyle koklayayım
Çiçeğim vermem seni
Yangın var yangın var yanıyorum
Yetişin a dostlar tutuşuyorum..."

Bıçkın Kantosu

"Galata'da kahve tamam
Meyhane baloz tamam
Haraç verilirse bıçkına
Bıçağımı koyayım kınına..."

Kumar Kantosu

"Adam aldatmak güçmüş meğer
Kumar oynatmakta hüner

Nerede bildiğimiz sersemler
Ele geçerde ise derler
Hain kumarbazlar
Elinden yüreciğim pek yandı
Zamparalık tıngır mıngır
Bir paracığım kalmadı
Halime bir kere gülmeyip baksanız
Merhamet bari etseniz
Yandım kumarda dumanımı görseniz
İmdadıma yetişseniz..."

Hovarda Kantosu
"Hovardayım hovarda
Savul karşımdan varda
Mantar yemem ben asla
Tosunum hayda
Meyhaneler gezerim
Kabadayı severim
Bana çatan olursa
Bir yumrukta ezerim
Ah var mı bana yan bakan
Anam babam kardeşim
Şöyle gel be kardeşim
At rakıyı omuzdaşım
Helal olsun kardeşim
Yedik içtik kime ne dedik
Kime dedik, ne dedik
Hayda, hayda
Oyna dedik
Atlas mintan giyerim
Kadifedir yeleğim
Ayakta yırtık potin
Ben niçin evleneyim?"

Hovarda Kantosu

"Hovardayım hovarda
Kabadayıyım, tosun dayı
Severim hovarda hayda
Boş yere hır çıkarmam, severim hovardayı
Meyhanede çakarım, peykesinde yatarım
Ben camları kırarım, hır çıkarır kaçarım
Var mı böyle tosun dayı
Ben marizden kaçarım
Var mı böyle kabadayı
Ben dayaktan korkarım
Sen benimsin çapkının kızı
Ne gülersin arkadaş
Ne bakarsın be kardaş
Bende yürek mermer taş
Savul karşımdan dolaş
Bulaşığım be kardaş
Hır çıkar yavaş yavaş..."

Neva Sarhoş Kantosu

"Sarhoşum aman, falso yapmam
Olur olmaz kabadayıya kulak asmam
Narayı basar davranırım
Ağur ağçık görsem sulanırım
Paralı da parasız da meyhaneci
Verir bana vermez ise kırar
Döker kaçarım, vermez misin?
Şimdiden sonra artık geç bizi geç
Bir daha atarım, nerde olsa yatarım
Son kadehte insanlıktan çıkarım
Keyfim tamam, of yavrum yaktın beni
Sevdim seni..."

Kabadayı Kantosu

"Kabadayılık bize nam
Düz içerim ben her akşam
Merak, keder kalmaz gam
Dumanlıdır hep kafam
Sanki çamurdan adam
Çamurlarda yatarak
Rakı şarap çakarak
Hem de nara basarak
Hayda hayda hayda
Yaman bıçkın, hovarda
Narayı basar sokaklarda
Hovardalık bize şan
Meyhanedir bize mesken
Parlat tosunum hemen
Tosunum aman aman
Hem yiğit, hem kabadayı
Görünüz hovardayı
Tosunum kabadayı
Hayda hayda hayda
Çapkın, bıçkın hovarda
Yatarlar çamurlarda
Meyhanede sızarlar
Düz rakıyı içerler
Sokaklarda yatarlar
Atarım ben narayı
Şen edelim burayı
Yaman içer, yaman içer
Görünüz kabadayıyı..."

BELGELER, BİLGİLER

Karakoldan Haber Var

Osmanlı Devleti'nde ilk polis teşkilatı 1261'de (miladi 1845) teşekkül etmişti.

Teftiş memuru adı ile vücut bulan bu sınıf için 17 maddelik bir nizamname yapılmış ve konu hakkında Avrupa'ya bilgi de verilmişti. Bu teftiş memurları karakollarda zaptiye zabitanı ile birlikte adli ve idari her türlü tahkikatla meşgul olurlardı. 1880 yılında teftiş memurlukları kaldırılmış, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ardından geniş kadrolu Polis Teşkilatı gündeme gelmişti.

1908 Meşrutiyeti sonrasında Beyoğlu Mutasarrıfı Hamdi Bey, zaptiye nazırlığına getirilmiş, görevden alınması üzerine Manyasizade Refik Bey, Sami Paşa ile Uzun Ali Paşa bu makamda bulunmuşlardı.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ise Zaptiye Nezareti'nin kaldırılması ile teşekkül etmişti. Miralay Galip Bey'in umum müdürlüğü sırasında polis maaşı 400 kuruşa çıkarılmıştı.

Bizim polisin Avrupa ile ilk teması bu döneme rastlar. Galip Bey, İstanbul Polis Okulu Müdürü Ahmet Bey ve diğer heyet mensupları ile Londra'ya tetkike gitmişlerdi. Bu inceleme sonunda Üsküdar ve Beyoğlu polis müdürlüklerinde adli ve idari kısımlar teşkil edilmişti. Ve artık polisler haberleşme için elzem olan telefona da kavuşmuştu.

Galip Paşa 1 yıl 10 ay görevde kalmıştı. Cumhuriyet dönemine kadar bu görevi yerine getirenler içinde makamı en uzun süren müdür Hüsamettin Bey'di (3,5 yıl).

Erzurum mebusu Durak Bey Milli Hükümet'in ilk emniyet genel müdürüdür. Polis Teşkilatı'nın oluşmasında iki Avusturyalı Frederik Ramah ile Edmon Haydenfeld büyük rol oynamıştı.

Basında Yer Alan Vakalar

Işıklı gece hayatı olumsuzlukları da beraberinde getirecekti. Meyhanesinden barına, genelevinden ara sokaklarına kadar

uzanan bu eğlence mekânları ne kadar çoksa, emniyete intikal vukuatlar da o kadar çoktu. Dönemin gazeteleri de bu haberleri okurlarına ulaştırmıştı:

Bıçakla Öldürme

Kasımpaşalı Çakır Emin ile refiki Kürt Hido evvelki gece saat altı raddelerinde Galata'da Karaoğlan Sokağı'ndan geçerken miayelerinde münazaa zuhur ederek Hido hamil olduğu kamasını çıkararak Çakır Emin'i karnından darp ve cerh edip bağırsaklarını dışarıya çıkarmıştır. Yaralı derhal yere serilmiştir. Vaka Voyvoda Polis Komiseri Hayri Bey ile Komiser Yardımcısı Mustafa ve Polis Çavuşu Haşim Efendiler tarafından haber alınır alınmaz, derhal vaka yerine şitap olunup yaralı Altıncı Daire Hastanesi'ne nakledilmiş ancak iki saat sonra vefat eylemiştir.

Hido firar etmiş, Kemeraltı'nda bir umumhanede gizlenmiş olduğu Hayri Bey tarafından haber alınması üzerine araştırılmakla katil ele geçirilmiş ve gözetim altında Beyoğlu Mutasarrıflığı'na gönderilmiştir.

(22 Kanun-i Evvel 1891)

Bolvadin Hapishanesi'nden Firar

Bolvadin kazası hapishanesinde bulunan mevkufiden beş nefer teşrin-i evvelin on dokuzuncu gecesi derun-i hapishanede bulunan helanın sakfında iki döşeme arasını delerek firar ettikleri anlaşılması üzerine tahrirata bi'l-ibtidar kaza zabıta memuru Yahya Bey'in gayretiyle birkaç gün zarfında cümlesinin derdest olunup tevkif olunacağı Karahisar mutasarrıflığı tarafından açıklanmış ve Yahya Bey'in hizmeti takdir görmüştür.

(1 Kanun-i Evvel 1886)

Çöp Arabası ile Firar

Dünkü gün sabahleyin hapishane-i umumiden iki kişi hapishanenin süprüntü arabasına girerek, süprüntücü bunların üzerine süprüntü doldurmasıyla merkumları bu hile ile hapishaneden çı-

karmış ve Sultanahmet Meydanı'nda külhaniler arabadan çıkarak firar edecekleri sırada görülüp derhal jandarmalar koşarak birini derdest etmişler ise de diğerinin firar ettiği işitilmiştir.

(2 Teşrin-i Evvel 1885)

Dolandırıcı Cemal

Karagümrük civarında Keçecipiri mahallesinde Sofalı Çeşme Caddesi'nde on bir numaralı hanede sakin Karslı Cemal namında bir zat bundan yirmi beş gün önce komşusu bulunan zenciye Ferah kadın nezdine giderek, ben altın gümüş yaparım, fakat eczalarım bitti, şu altın külçesi mahfuz olan çıkın sende rehin olarak kalsın. Üç gün sonra verilmek üzere bana on beş mecidiye ver demiş. Mezbure de çıkının açılmasını ihtar eylemiş ve iş bu çıkın benim mührüm altındadır, ziyanı yoktur, böylece dursun deyip mezbureden on beş mecidiye alır. Aradan on beş-yirmi gün sonunda söz konusu tutarın ödenmemesinden dolayı beynlerinde niza (aralarında kavga) hasıl olup iş polis merkezine düşer. Mezbure nezdinde mahfuz olan çıkını polis efendilere verdiğinde içinden bir külçe tunç çıkar. Cemal ise, polis merkezinde olunan sual üzerine evet ben kimyagerim, benim işbu sanatımdan hükümetin malumatı vardır diye malumat verir. Bunun üzerine evvelki pazar günü mahalle imamı ve muhtarı polis mahareti ile araştırılarak hanesinde birçok kimyevi madde bulunarak mercie teslim ve kendisi dahi tevkif olunmuş ve biçare Ferah kadın ise, on beş mecidiye gittiğinden dolayı üzgün kalmıştır.

(7 Teşrin-i Evvel 1885)

Matmazel Roza'yı Kim Bıçakladı?

Cuma günü gecesi saat dört raddelerinde Kadıköy Yeldeğirmeni'nde sakin dülger kalfası Yani'nin mutasarrıf olduğu haneden işitilen bir feryat üzerine Yeldeğirmeni mevkiinden yetişilerek sokak üstüne nazır odanın birinde merkum Yani'nin kızı yirmi beş yaşlarında Rosa'nın mecruh (yaralı) olduğu müşahede edilmesi üzerine derhal bahriye doktorlarından Miralay İzzetlü

Çalab Bey ve Mülkiye tabiplerinden Mösyö Jak Danon çağırılmış ve muayene olundukta merkumun sağ kaburgası kemikleri altından cerh edildiği (yaralandığı) anlaşılıp kimin tarafından cerh edildiği soruldukta bizzat bu fiili kendisi eylediğini beyan etmiş ise de hane deruhunda (içinde) alet-i cariha-i nariyye (yakıcı, yaralayıcı alet) bulunmaması ciheti ile yapanın başka birisi olduğu anlaşılmıştır. Karnaval olmak münasebetiyle mecruhenin hanesi önüne gelen birkaç musahhire-i-bi edebin (edepsizliği ele almışın) bu fiile cüret eylediği işitilmiştir.

(Zaptiye Nezaret-i Aliyyesi – 3 Mart 1889)

Bıçakladılar ve Kaçtılar

Dünkü pazar günü saat sekiz buçuk raddelerinde Pavri'nin meyhanesinde bir cinayet vuku bulmuştur.

Şehremaneti kantar idaresinde müstahdem Lütfipaşalı Nazmi ile refiki Matbaa-i Osmaniye mürettiplerinden Şerif, mezkur meyhanede oturup ayş ü işret etmekte iken Langa sakinlerinden tahminen on kadar Rum delikanlısı önlerinde birtakım ince saz olduğu halde içeriye dahil olmuşlardır.

İncesaz icra-i ahenge başlamış, merkumundan biri bir nara atmış, Şerif tarafından dahi mukabele edilmiş, münazaa da bed eylemiştir (kavga başlamıştır).

Merkumun Şerif ile Nazmi'nin üzerine hücum etmişler ve onlar da mukabele ile iskemlelerle birbirlerine girişmişler ise de münazaa-ı mezkure Şerif'ni sol böğrüyle başından tehlikeli surette cerh olunarak yere serilmesi ve Nazmi'nin dahi sol omzuyla göğsünden hafif surette yaralanmasıyla hitam bulmuştur.

Keyfiyet polis merkezine aks eder etmez Komiser Hüsrev Efendi maiyetine birkaç efendi alarak mahalli vakaya şitab eylemiş ise de hayfa ki (yazık ki) carihlerin (yaralayanların) kimi meyhanenin kapısından kimi de arkadan tahta perdeden firar eyledikleri cihetle derdest olunamamışlardır.

Mecruhlar (yaralılar) merkeze götürülmüş ve ifadelerinde hiçbirinin isimlerini bilmediklerini ve cerhin (yaralamanın) içle-

rinden hangisi tarafından vuku bulduğunu tefrik edemeyeceklerini ve yalnız

bazılarını tanıdıklarını beyan eylemişlerdir.

Yarası tehlikeli olduğu beyan olunan Şerif bir arabaya rakiben (binerek) Gureba-i Müslimin (Müslüman Kimsesizler) Hastanesi'ne ve Nazmi dahi bab-ı valayı zaptiyeye zam olunmuşlardır.

(Zaptiye-i Nezaret-i Aliyyesi – 8 Şubat 1894)

Bıçakla Yaralama

Tarlabaşı'ndaki evinde salhane ciğercilerinden Koçu'ya bir ay önce yol verilmiş olduğu halde geçen cumartesi gecesi yatmak üzere salhaneye giderek refikleri ile yemek yerken sebepsiz yere taşıdığı bıçak ile Metro'yu omzu ile elinden ve Hristo'yu koltuğundan yaralayarak firar etmiş ise de malumat üzerine derdest edilerek karakola getirilmiştir.

(6 Kanun-i Evvel 1886 – Vakit)

Haneye Tecavüz

Beyoğlu'nda Aynalıçeşme civarında kerhaneci Niktar adındaki kadının hanesine gece beş altı adam gelip, merkume Niktar'ın kapıyı açmaması üzerine kapıyı bir hayli tepelemişlerdi. Bununla da kanaat getirmeyip birbiri üzerine çıkarak hanenin penceresinden içeri girmek istemişlerdir. Menkumenin feryadı üzerine silah çekip susturmaya çalışmışlar ise de iş zaptiyeye intikal etmiş ve adamlar derdest edilerek karakola götürülmüşlerdir.

(16 Mart 1885 – İkdam)

KABADAYI, KAPKAÇ SÖZLÜĞÜ

A

Abaşo: Alttaki
Abliyi kaçırmak: Şaşırmak
Abordo etmek: Yanaşmak
Abuli: Kafasız
Açık gelmek: Yaklaşmamak
Adadiyoz: Külhanbeyi
Adamım: Dostum, yakınım
Âdembaba: Bitirimin yoksulu
Adres değiştirmek: Ölmek
Afet-i devran: Dünya güzeli
Afili: Gösterişli
Aftos: Dost, metres, sevgili
Aganda: Tut
Ağa: Koğuşa hükmeden
Ağlat ağa: Mankafa, ahmak
Ala: Usulünce
Alabanda: Musallat olmak
Alabandaya maruz kalmak: Azarlanmak
Alafranga: Pezevenk
Alarga durmak: Uzak durmak, açık durmak
Alengirli: Gösterişli
Alesta: Şimdi, derhal
Alet-i edevat: Erkekte ön takım
Alfors: Pezevenk
Algarina: İri kabadayı
Ali keklik: Hapishane falakası
Altıpatlar: Toplu tabanca
Amesos: Derhal (Rumca)
Anaforlamak: Çalmak
Anahtar: Rüşvet
Angut: Kalın kafalı, sersem

Apakurya: Ortodoks Rumlarının şubat ayında, Büyük Pehriz öncesi karnavalı, eğlencesi
Apiko: Hazır beklemek
Araklamak: Çalmak
Armatör: Kadın çalıştıran belalı
Arpacı: Hırsız
Asesbaşı: Yeniçeri Ocağı'nda asıl görevinin dışında asayişi sağlamakla yükümlü kişi, bir çeşit polis müdürü
Avanta: Bedava şey
Averta: Açık, serbest
Ayak yapmak: Birini aldatmak, kandırmak için dalavere yapmak
Aynasız: Poli, hoşa gitmeyen, fena, zararlı
Az buz etmek: Parça parça etmek

B

Baba: Erkeklik aleti
Bal peteği: Kabadayı yeleğinin içindeki bal peteği oyuklu mintan
Bandırasız: İnançsız
Banka: Genelev
Banyo ettirmek: Azarlamak
Banyol: Tersane zindanına verilen ad. Banyollar 1863'te yerini Sultanahmet Hapishanesi'ne bıraktı.
Barba: Yaşlı meyhaneci
Barbunya: Mor bin liralık
Bardağı kırmak: Cinsel hastalığa yakalanmak
Basmak: Yürümek
Beybaba: Hatırı sayılır, eski bitirim
Bitirim: Külhanbeyi
Boca etmek: Boşaltmak
Bodoslama: Çarpmak
Bomba patlatmak: Beklenmeyen, şaşırtıcı racon kesmek
Borda borda: Yan yana

Borda: Yan
Böcek: Taharri, gizli polis, Osmanlı döneminde bu grubun tümüne hükmedenin sıfatı. Yanında daha çok tövbekâr olan suçlular da olabilirdi. Böcekbaşı'dır.

C

Camadan: Üste giyilen külhanbeyi gömleği
Cartayı çekmek: Ölmek
Cıvık: Sulu
Cızbız etmek: Dümdüz hale getirmek
Cızlam: Kaçma, sıvışma
Cicoz: Hiç, yok
Cila: Esrar içiminden sonra tatlıya geçmek, içkide bira ile tanımlanır.
Ciro etmek: Sırtından geçinilen kadını başka bir belalıya satmak
Civan mert: Yiğit, delikanlı
Covindo: Süslü

Ç

Çaça: Hatırlı kabadayı, genelev işleten kadın
Çağanozlaşmak: Omzunu ileri sürüp çenesini eğerek yürümek
Çakı gibi: Bükülmeyen, sağlıklı
Çakoz etmek: Gözetlemek
Çaparize etmek: Tuzağa düşürmek
Çiroz: Külhanbeyi, haneberduş arasında çok zayıf kupkuru insan
Çivilemek: Bıçak ya da benzer aletle yaralamak
Çomak: Erkeklik aleti
Çukur: Makat
Çulgerme: Piç

D

Dalavere: Hile
Dalga: Esrar
Dalgamotor: Dost, sevgili, metres
Dekarya: On para, onluk
Delik: Hapishane
Derdest etmek: Yakalamak
Dıragon: Parasız, züğürt
Dızdızcı: Bir çeşit dolandırıcı
Didon: Keçi sakallı züppe
Dikizlemek: Gözetlemek
Dilgoz: Aptal
Dimano: Durmadan çalışan kötü kadın
Dirhemi bozuk: Ayarı bozuk, güvenilmez
Dişine göre: Sana göre alt edebileceğin, uyuşturucu
Dizel: Ahlakı zayıf kadın
Dört tekerlek: Mecidiye
Dubara: Hile, yalan
Dumanı üstünde: Pişmeye doğru, ha patladı ha patlayacak
Duziko: Rakı
Dümen kullanmak: İdare etmek
Dümen: Hile
Dümeni kırmak: Kaçmak

E

Ekâbir: Emniyette adamı olan
Elado etmek: Çekip almak, Rumcada buraya gel
Emperyal sakal: Çenede bırakılmış keçi sakalını andıran, kısa sivri sakal
Entereso: Menfaat
Enteresocu: Menfaatçi

Eptolofos: Eftalifos kahvesi (Yeditepe anlamında)
Erketeci: Gözcü
Eski kulağı kesik: İhtiyar ve tecrübeli zampara
Esnaf: Ahlaksız kadın
Ev pilici: Ellenmemiş genç kız
Ezile büzüle ram olmak: Önce erkek, sonra kız gibi davranmak
Ezmek: Para harcamak

F

Faça: Yüz, çehre, surat
Façasını almak: Mahcup etmek, fiyakasını bozmak
Falçata: Bıçak, kama, şiş gibi aletler
Falso: Hata
Far: Kadın veya kız memesi
Fertiği çekmek: Savuşmak, kaçmak
Fettan: İşveli, hafifmeşrep kadın
Fezleke: Hülasa, netice
Fırçalamak: Birini azarlamak
Fısk mahalleri: Kötü, ahlakdışı işlerin yapıldığı yer
Filispit: Son derece sarhoş
Filo: Bitler
Fino: Esrarın iyisi
Flamasız adam: Her boyaya boyanan kişi
Folluk: Eşcinsel erkek
Forsa gibi çalıştırmak: Az para ile çok iş yaptırmak
Fuhuş bacizesi: Fuhuş oyuncağı, fahişe
Fuhuş yatağında mort olmak: Kabadayı için olumsuzluk anlamında yaşamadı diye kullanılır.

G

Gaco: Kadın, dost, sevgili
Gardiyan: Gölge eden
Gargı etmek: Kumarda bütün parasını bir kâğıda koymak
Gelberi etmek: Aşırmak
Geometrisi cafcaflı: Şekli bozuk, abartılı
Gır atmak: Laf atmak
Gırgıra almak: Gayriciddi karşılamak
Gonca: Esrarın en âlâsı
Gradosunu düşürmek: Değeri azalmak
Gümlemek: Ölmek
Gümüş: Kadın
Güverte yolculuğu: Otomobil bagajında yolculuk
Güverte: Barbut oynatılan küçük masa
Güvertede yürümek: Erkeklerin erkeklerle ilişki kurması

H

Habazan: İştahlı ve karnı aç kimse, cinsel açıdan uzun süredir tatmin olmamış erkek
Hacamat etmek: Ucu iple sarılmış falçata ile hafif yaralama
Haraç yemek: Parasız, bedavadan geçinme
Havva: Kadınlar koğuşunda kalan
Haybeci: Daha çok külhanbeyinin etrafında takılan, asalak
Hayta: Serseri, ipsiz sapsız
Helalli: Sevgili, dost
Heyet: Kabadayı meramının anlatıldığı karar mercii
Hırtapoz: Aptal
Hicri olmak: Ölmek
Hodnefes: Ebarkeş kabağı, nargilesi
Hoşor: Eti budu yerinde, topluca güzel kadın

I-İ

Iska: Yok
Iskarta: İşe yaramaz
Iskota bacak: İçine doğru eğri bacak, çağanoz yürüyüşlü kabadayı için söylenir.
Islak: Henüz cinsel ilişkide bulunmamış bakire kız
Islatmak: Birini dövmek
Izbandut: İri ve kaba, görünüşü ile korku salan Rum korsanlara verilen ad.
İbiğini kaldırmak: Karşı gelmek
İki ağızlı: Yaramaz, karakulak denilen bıçağın kama gibi çift ağızlı olanı
İmam kayığı: Tabut
İpi pallah sivri külah: İşsiz güçsüz, parasız pulsuz, yersiz yurtsuz anlamında
İpsiz: Başıboş, serseri
İskandil etmek: Bitirimlerin, külhanbeylerin ya da bu yolun yolcularının karşılaştıkları anda gözetleme çekmek, yoklamak, süzmek, lafla ağız aramak
İskandil etmek: Gözetlemek
İskandil: Tepkiyi ölçmek için yapılan yoklama davranışı
İskele almak: Sarkıntılık etmek
İskeleye bağlamak: Eğlenceden sonra gece kalınacak kadının bulunduğu yere gitmek
İspari yapmak: Pisi balığı gibi yamyassı etmek
İstimini almak: Sarhoş olmak

K

Kakanoz: Çirkin
Kaldırım mühendisi: İş sahibi, okumuş gibi görünen işsiz güçsüz
Kaltaban: Deyyus, pezevenk, tembeller için kullanılır.

Kamanço etmek: Aktarmak
Kampanacı: Şarlatan
Kanemi olmak: Kızarmak
Kaparna: Dost, metres, sevgili
Kaparoz: Kötüye kullanmak yolu ile havadan gelen mal
Karagöz: Tavla zarı
Karakulak: İki karış boyunda tek ağızlı saplı bıçak
Karmanyolacı: Gündüzleri kent içinde zorla ve tehdit ile soygun yapan
Karmanyolaya getirmek: Gürültüye getirmek
Kaşalot: Aptal, budala
Kaşkaval: Aptal
Kavanço: Zar değiştirmek, cıvalı kırık zar kullanmak
Kayarto: Ahlaksız kimse
Kefere: Suç dünyasında gayrimüslimler için kullanılır.
Keriz: Kumar argosunda oyun oynamak
Kerteriz etmek: Etrafı kolaçan etmek, gerektiğinde bunu hissettirmek
Kırçoz: Orta yaşlı bıyıklı kimse
Kırtıpil: Zavallı kimse
Kira: Hanım
Kişnemek: Yalancı külhanbeyi narası
Klark çekmek: Reddetmek, menfi cevap vermek
Kol gezmek: Zabıtanın ya da kabadayının çevre izlemesi
Kontra gitmek: Zıt gitmek, tersine hareket
Kristal lamba: Kadın veya kız memesi
Kristali kırmak: Münasebeti bitirmek
Kulealtı: Hapishane alt bölümü

L

Laçka: Yaşlanmış, pörsümüş kadın ya da adam
Lafa yekûn tutmak: Konuşmaya son vermek

Lantoş: İri ve şişkin vücutlu uygunsuz kadın
Leb-i derya: Malı mülkü olan
Leblebi: Tabanca kurşunu

M

Madik: Hile, yalan, dolan
Madra etmek: Yenmek, rezil etmek
Madra olmak: Özellikle kalabalığın içinde davayı kaybetmek
Mahbub: Erkek sevgili, oğlan
Malta: Hapishanede mahkûmların volta attığı alan
Mama: Genelev patronu
Mandepsi: Tuzak, oyun
Mangiz: Para
Manita: Para sızdırmak için yapılan kandırma davranışı
Mantinuta: Metres
Marizine kaymak: Çullanıp dövmek
Mastika: Sakız rakısı
Mastor: Esrar sarhoşu
Matiz: Sarhoş
Maytap geçmek: Külhaninin karşısındakini dalgaya alması
Mektep: Genelev
Melek girmez: Eminönü ve Bahçekapı arasındaki bekâr odalarının yer aldığı alana verilen isim. Bu semt alanı tehlikeli bir suç mahalli idi. Halk arasında bu tabirle anılırdı.
Menfes: Nefeslik yer. Hapishanelerde ışık ve hava için açılan küçük pencere.
Metazori: Zorla
Metizmenos: Esrar sarhoşu
Mıhlamak: Külhanbeyi ve sokak söyleminde bıçak, kama, şiş gibi şeylerle vurmak
Mırmır: Külhanbeyi olmadan önce
Mori: Küçük kız

Morto: Ölü
Muhallebi çocuğu: Nazik erkek, hanım evladı
Mühimmat: Kabadayı silahları
Müstamel: Kullanılmış
Müştemilat: Çevresi geniş anlamında

N

Nahak yere: Haksız olarak
Nallamak: Öldürmek
Nannik: Kapatma
Neft yağı: Yağcı, yalaka
Niyazi olmak: Hiç yere ölüp gitmek
Nokta olmak: Gitmek
Numaracı: Dalavereci
Numisbat: Nümizmatikten uyarlama paracı, desteci
Nüsha-i kudüm: Eski dönemde zindana yeni giren mahkûmlara yazılıp verilen ayakbastı muskası

O

O duraktan iş almak: Mahalle dışı kadına yaklaşmak
Oksulamak: Def etmek
Oriste: Buyurun (Rumca)
Orostopolluk: Kahpece hile

Ö

Öküz: Cıvalı zar
Öküz bağı: El ve ayak prangası
Öperlemek: Öpüşmek
Ötmek: Gevezelik etmek, itirafta bulunmak

P

Paçoz: Uygunsuz, orta malı, günahkâr kadın
Palamarı koparmak, çözmek, ayrılmak
Palamut: Kalın esrarlı sigara
Palikarya: Delikanlı (Rumca)
Pangadoz: Kalın sarılmış esrarlı sigara
Paso: Ben yokum anlamında
Pata çakmak: Sünepe
Patpat: Para
Pendifırank: Tokat
Perçev atmak: Sarkıntılık etmek
Pırpırı: Hovarda, çapkın
Piştov: Tabanca
Piyasaya düşmek: Orta malı olmak
Piyastos olmak: Yakalamak
Polim: Yalan
Polisaj: Kendini gizleyen, boya sürmüş
Prinkipo: Bey adası, hali vakti yerinde olanlar için söylenir.

R

Racon kesmek: Muhakeme edip hüküm vermek
Rampa etmek: Yanaşmak
Raspalamak: Yanaşmak
Rosto yapmak: Bıçaklayarak öldürmek
Rölantide kalmak: Sevişmeyi uzatmak

S

Salamura: Yolsuz hareket
Salata: Karışık

Sap: Erkek
Saraka: Alay
Sepet havası: Uzaklaştırmak, kovmak, atlatmak
Serkeş: Serseri
Sırtıkara: Tavla zarında düşeş
Sipari: Eğlenti
Sipsi: Sigara
Sülfi: Düşkün, aşağı

Ş

Şapçılık: Kulamparalık
Şekavet: Eşkıyalık, hırsızlık
Şenaet inleri: Kötülük, alçaklık köşeleri, pis işlerin işlendiği yer
Şerir: Kötü, kötülük yapan kişi
Şıkıdım kopuk: Oğlan çocuk
Şıplan: Hemen

T

Tahtakoz: Polis, jandarma
Taksi çalışmak: Belli bir pezevenge bağlı olmadan çalışmak
Tatava yapmak: Önem vermemek. Sadece konuşup gürleyen bitirim tayfası için de kullanılır.
Tenor: Eşcinsel erkek
Tıfıl: Çocuk, tecrübesiz genç
Tığmak: Savuşmak
Tingoz: Tokat
Toka etmek: Vermek
Topografya: Vücudu çirkin kadın
Tora: Şimdi (Rumca)
Toriğini kaşımak: Düşünmek
Tripo: Kumarhane

U

Uskumru: Kadın parası yiyen erkek
Uskutlamak: Susmak
Uyutmak: Kandırmak
Üç bıyıklı: Manitacı, erkeksi davranan

Ü

Üçkâğıtçı: Yalancı, hilekâr
Üflemek: Cinsel ilişkide bulunmak

V

Varda: Savul
Vardakosta: Şık, zarif
Vidaları gevşemek: Çok gülmek
Volta: Cezaevinde kendine özgü alanı ileri geri adımlamak
Voltasını almak: Kaçmak

Y

Yakamoz olmak: Yakalamak
Yapa: Bıyık
Yapındırmak: Hafif tertip içki içmek
Yatık: Kendini kullandıran kadın veya erkek
Yedek parçalar: Memeler
Yekûn tutmak: Tamam, kısa kes demek
Yollu kadın: İffetine güvenilmeyen, o yolun yolcusu kadın
Yolsuz: Parasız
Yüklü: Sarhoş, silahlı, paralı

Z

Zamkinos: Savuşmak, tüymek, kaçmak.
Zapartaya girişmek: Azarlamak
Zartayı çekmek: Ölmek
Zati Sungur işi: El çabukluğu ile halletmek
Zelil: Küçük, alçak, değersiz
Zerzevat: Fahişe
Zibidi: Üstü başı perişan, kılıksız, serseri
Zil: Aç, meteliksiz
Zilli: O yolun yolcusu kadın
Zokayı yutmak: Yalana aldanmak, tuzağa düşmek

KAYNAKLAR

Asmalımecsit 74 (Bohem Hayatı), Fikret Adil, Semih Lütfi Kitaphanesi, 1933

Avrat Pazarından Hareme, Ergun Hiçyılmaz, Destek Yayınları, 2011

Beni Toprağıma Gömün, Ergun Hiçyılmaz, Altın Kitaplar, İstanbul 1993

Beyoğlu'nun Adı Pera İken, Said N. Duhani, çeviren: Nihal Önol, Çelik Gülersoy Vakfı

Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi Argosu, Özdemir Kaptanoğlu, İletişim Yayınları

1924 Olimpiyatları'na Yolculuk, Süleyman Rıza Kuğu, Trabzon Araştırmaları Merkezi,
2002

Bin Bir Gün Bin Bir Gece, Necdet Sakaoğlu-Nuri Akbayar, Denizbank Yayınları, 1999

Bir Garson Neler Görür, Yazan Kandemir, "Ayda Bir" Özel Sayı, Yıl: 1954

Direklerarası, Burhan Arpad, TTDK, İstanbul 1984

Eski İstanbul Hayatı, "Yosmalar/Kabadayılar", Pera Orient Yayınları, 1996

Eski İstanbul Meyhaneleri ve Âlemleri, Ergun Hiçyılmaz, Varlık Yayınları, 1986

Eski İstanbul Sinemaları, Mustafa Gökmen, İstanbul Kitaplığı, 1991

Eski İstanbul'da Hayat, Dorina L. Neave, Çeviren: Osman Öndeş, İstanbul 1978

Eski İstanbul'un Yaşayan Tadı, Jak Deleon, Cep Anlatı Yayınları, 1988

Galata'dan Karaköy'e, Orhan Türker, Sel Yayıncılık, 2007

Galatalı Bir Şair Andre Chenier, Derleyen: Tozan Alkan, Artshop Yayınları, İstanbul 2007

Gardenbar Geceleri, Fikret Adil, İletişim Yayınları, İstanbul

1990

İstanbul Sohbetleri, Mithad Sertoğlu, Bedir Yayınları, 1992

İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar, Çeviren: Nahit Sırrı Örik, Ankara 1949

İstanbul'un İşgalinde İngiliz Hapishanesi Hatıraları, Sebil Yayınları, İstanbul 2009

İttihat ve Terakki İçinde Dönen Dolaplar, Anlatan: Galip Vardar, Yazan: Samih Nafiz

Osmanlı Devleti'ni Sarsan Kadın Casuslar, Sema Ok, Bilge Karınca Yayınları, 1996

Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil, Haldun Taner, Bilgi Yayınevi, 1983

Son İstanbul, Ergun Hiçyılmaz, Destek Yayınları, 2012

Şöhret: Bir Zamanlar Türkiye, Şemsi Sılkım, Sam Yayınları, 2008

Tansu, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1960

Tanzimat'ta İçtimai Hayat, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İstanbul 1940

Türk Musikisi/Güfteler, Sadun Aksüt, Kervan Yayınları, 1983

Türk Sinema Tarihi, Giovanni Scognamillo, 1. Cilt, 1987

Zeki Müren İçin Bir Demet Yasemen/Dargınım Sana Hayat, Ergun Hiçyılmaz

Süreli Yayınlar

Aktüel dergisi
Artist dergisi
Beyoğlu dergisi
Bütün Türkiye dergisi
Hafta dergisi
Hayat mecmuası
Hayat Tarih dergisi
Muhit dergisi
Perşembe dergisi

Radyo Haftası dergisi
Resimli İnci dergisi
Ses mecmuası
Star dergisi, "Geçmiş Zaman Olur ki", Ergun Hiçyılmaz yazıları
Tarih ve Düşünce dergisi
Tarih ve Toplum dergisi
Yedigün dergisi.

ERGUN
HİÇYILMAZ

RACON

Suç örgütü liderlerinden, devlet adına babalık taslayanlara; gariban babalarından, zorba katillere; külhanbeyleri, dayılar, bitirimler, haneberduşlar, tulumbacılar, baldırı çıplaklar...

Racon nedir? Kabadayılar nasıl giyinir, nasıl davranır, nasıl konuşur? Kabadayı muhabbeti nasıl olur? Ergun Hiçyılmaz, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi İstanbul'unun yeraltı dünyasına iniyor. Yahudi kabadayılarından külhanbeyi tarikatına; kabadayı manilerinden jargonlarına, yeraltı dünyasının başlangıç tarihine uzanıyor.

ISBN: 978-605-9670-26-5
9 786059 670265

15 TL